

## รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการการแสวงหาผู้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร  
ในลุ่มน้ำตางและลุ่มน้ำของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

### คณะผู้วิจัย

- ศศ.ดร.สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช
- ศศ.เกษม กุลประดิษฐ์
- นายกฤษฎ์ เจริญทอง

### สังกัด

คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ ม.มหิดล  
คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ ม.มหิดล  
กรมป่าไม้

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

## คำนำ

โครงการการแสวงหาผู้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรถ้ำในลุ่มน้ำสาละวินและลุ่มน้ำของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ตั้งแต่วันที่ 15 กุมภาพันธ์ ถึง 15 กันยายน 2544 นั้น ถือว่า เป็นจังหวะของความก้าวหน้าอีกขั้นหนึ่ง ที่คณะผู้วิจัยได้ใช้ผลงานวิจัยจากการสำรวจและการจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งดำเนินการระหว่างปีพ.ศ.2541 ถึง 2543 ให้เป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่นในเชิงการจัดการทรัพยากร อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ การนำผลงานวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวมนั้น ไม่ใช่กระทำโดยง่ายโดยตรงไปตรงมา เนื่องจากผู้รับประโยชน์ในชุมชนมีพื้นเพความรู้ความสามารถที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล รวมทั้งวัฒนธรรมพื้นบ้านของแต่ละชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนด้วย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจในตัวเองและความรู้ที่นักวิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ออกมา ตลอดจนการนำผลวิจัยต่างๆ ไปใช้อีกต่อหนึ่ง

ในสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจกับชุมชนต่างๆ ในพื้นที่อย่างเป็นกระบวนการ คือ จะต้องมีการปรึกษาหารือของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด ตลอดจนทำการถ่ายทอดความรู้ในด้านต่างๆ จากคณะผู้วิจัยสู่คนท้องถิ่นและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกลุ่มอาชีพอื่นอย่างค่อยเป็นค่อยไป พร้อมกับตรวจสอบความต้องการและการยอมรับของคนในแต่ละท้องที่ นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยจะต้องเสริมสร้างศักยภาพของคนในท้องที่ (Capacity building) ให้สามารถตั้งคำถามในการวิจัย มีกระบวนการค้นหาความรู้ความจริงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรถ้ำอย่างเป็นระบบ และมีการสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกันระหว่างคนภายในชุมชน และระหว่างคนต่างชุมชนด้วย

ดังนั้น การดำเนินงานต่างๆ จึงมีลักษณะทั้งเป็นงานวิจัยและงานพัฒนา (Research and Development) ควบคู่กันไปหรือทำในขณะเดียวกัน ซึ่งถือว่าเป็นความท้าทายที่ยากลำบากต่อคณะผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่ง กระนั้นก็ตาม ความยากลำบากนี้นับว่าเป็นสิ่งที่คณะผู้วิจัยจะต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจถึงกระบวนการต่างๆ ที่จะยกระดับความรู้ ความสามารถของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดในพื้นที่ รวมทั้งของคณะผู้วิจัยต่อระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน เพื่อเป้าหมายของการอนุรักษ์และการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

คณะวิจัย โครงการแสวงหาผู้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรถ้ำ

15 กันยายน 2544

## สารบัญ

|                                                   | หน้า  |
|---------------------------------------------------|-------|
| คำนำ                                              | ก     |
| สารบัญ                                            | ๒     |
| สารบัญตาราง                                       | ง     |
| กิตติกรรมประกาศ                                   | จ     |
| บทคัดย่อ                                          | ฉ     |
| Abstract                                          | ช     |
| บทคัดย่อสำหรับผู้บริหาร                           | ๗     |
| Executive Summary                                 | ฎ     |
| <br>บทที่ 1: บทนำ                                 | <br>1 |
| หลักการและเหตุผล                                  | 1     |
| วัตถุประสงค์                                      | 2     |
| ขอบเขตการศึกษา                                    | 2     |
| ผลที่คาดว่าจะได้รับ                               | 3     |
| <br>บทที่ 2: วิธีการศึกษา                         | <br>4 |
| การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น                           | 4     |
| การสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่ม                      | 5     |
| การประมวลและวิเคราะห์ข้อมูล                       | 6     |
| การสร้างแผนกลยุทธ์                                | 6     |
| การคัดเลือกบุคคลและการกำหนดประเด็นงานวิจัยในอนาคต | 7     |
| การส่งรายงาน                                      | 7     |
| ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินการวิจัย               | 7     |
| <br>บทที่ 3: การวิเคราะห์ผลการศึกษา               | <br>9 |
| กลุ่มบุคคลที่มีความสนใจในทรัพยากรถ้ำ              | 9     |
| ความคิดเห็นในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ            | 10    |
| ความพร้อมของกลุ่มต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรถ้ำ     | 11    |
| แนวทางเบื้องต้นในการจัดการทรัพยากรถ้ำ             | 13    |

|                                                      |    |
|------------------------------------------------------|----|
| บทที่ 4: การแสวงหานักวิจัยท้องถิ่นและประเด็นการศึกษา | 16 |
| การคัดเลือกบุคคลในพื้นที่นำร่อง                      | 16 |
| ความคิดเห็นในคุณค่าและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ      | 17 |
| การกำหนดประเด็นการศึกษา                              | 18 |
| <br>                                                 |    |
| ภาคผนวก ก                                            | 20 |
| ภาคผนวก ข                                            | 24 |
| ภาคผนวก ค                                            | 27 |
| ภาคผนวก ง                                            | 39 |

## สารบัญตาราง

|                                                                                                                                               | หน้า |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| ตารางที่ 2.1 ระยะเวลาและขั้นตอนของการวิจัยใน โครงการแสวงหาผู้มีส่วนร่วมฯ                                                                      | 4    |
| ตารางที่ 3.1 แสดงความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยลำดับประเภทและคุณค่าของทรัพยากร<br>ธรรมชาติ ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน | 11   |
| ตารางที่ 3.2 แสดงข้อเสนอความช่วยเหลือในการจัดการทรัพยากรถ้ำของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกลุ่มต่างๆ                                                 | 12   |
| ตารางที่ 4.1 แสดงความเห็นร่วมของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนบ้านเมืองแพมในการลำดับความสำคัญและ<br>คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ                             | 17   |
| ตารางที่ 4.2 ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรถ้ำของบ้านถ้ำลอดและบ้านเมืองแพม<br>พ.ศ.2544                                             | 19   |

## กิติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยต้องขอขอบคุณเป็นอย่างสูงต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในสายงานต่างๆ ที่สนใจเรื่องการจัดการทรัพยากรถ้ำในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชุมชน กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มข้าราชการ กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มครู และกลุ่มนักวิชาการ เพราะหากคณะผู้วิจัยไม่ได้รับความร่วมมือในการแสดงความคิดเห็นและการแบ่งปันความช่วยเหลือ โดยเฉพาะความร่วมมือและการประสานงานในการจัดเวทีหรือการประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ระหว่างวันที่ 13-14 มิถุนายน 2544 ที่ผ่านมา ตลอดจนความมั่นใจว่าจะมีความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรถ้ำของจังหวัดแม่ฮ่องสอนต่อไปอีก คณะผู้วิจัยคงไม่สามารถดำเนินงานวิจัยด้านนี้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังต้องขอขอบคุณต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นอย่างยิ่ง ที่ได้ให้การสนับสนุนในงานวิจัยเกี่ยวกับถ้ำด้วยมิตรไมตรีที่ดีตลอดมา เพื่อให้ผลงานวิจัยที่เกิดขึ้นนี้ ได้รับการใช้ประโยชน์และถึงมือคนท้องถิ่น อันจะทำให้เห็นประโยชน์และคุณค่าของงานวิจัยที่เกิดขึ้นจริงต่อไป

ผศ.ดร.สิทธิพงษ์ คิลกวนิช

หัวหน้าโครงการฯ

15 กันยายน 2544

รหัสโครงการ: PPG3/02/2544

ชื่อโครงการ: การแสวงหาผู้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ ในลุ่มน้ำลางและลุ่มน้ำของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชื่อผู้วิจัย: ผศ.ดร.สิทธิพงษ์ คิลกวนิช

คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ ม.มหิดล

ผศ.เกษม กุลประดิษฐ์

คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ ม.มหิดล

นายกฤษฎณ์ เจริญทอง

กรมป่าไม้

Email address: ensdl@mahidol.ac.th

ระยะเวลาโครงการ: 15 กุมภาพันธ์ ถึง 15 กันยายน 2544

โครงการนี้ มีเป้าหมายทำการเสาะหาและคัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากกลุ่มสายอาชีพต่างๆ ได้แก่ กลุ่มชุมชน กลุ่มกำนันผู้ใหญ่และองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มข้าราชการจากส่วนกลางและส่วนจังหวัด กลุ่มครูและสาธารณสุข กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มภาคธุรกิจเอกชน และกลุ่มนักวิชาการ ซึ่งสนใจในการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อดำเนินงานการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างเป็นระบบ โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการค้นหารายชื่อของบุคคลที่คาดว่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ จากเอกสารงานวิจัยและสื่อสิ่งพิมพ์อื่นๆ จากนั้นจึงทำการสอบถามบุคคลดังกล่าวเพื่อขอคำแนะนำในการให้ชื่อของผู้ที่มีความสนใจอื่นๆ ซึ่งคณะผู้วิจัยจะทำการประเมินความคิดเห็นเป็นรายบุคคลทั้งหมด โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกในเรื่องคุณค่าของทรัพยากรต่างๆ และการจัดการทรัพยากรเหล่านั้น แล้วคณะผู้วิจัยจึงทำการกลั่นกรองผู้ที่มีความสนใจจริงอีกครั้ง ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่มที่อยู่ในสายอาชีพเดียวกัน พร้อมกับแจกแจงบทบาทและหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ก่อนที่จะนำผู้ที่มีความสนใจจริงทั้งหมดมาประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกัน เพื่อระดมความคิดเห็นในการสร้างแนวทางหรือแผนกลยุทธ์เบื้องต้นที่สามารถนำไปสู่แผนการปฏิบัติงานของการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ต่อจากนี้ คณะผู้วิจัยจะทำการคัดเลือกผู้ที่มีความตั้งใจจริงและสามารถจะทำการศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำในเชิงลึกต่อไป

ผลของการวิจัยครั้งนี้ พบว่า แผนกลยุทธ์ของการจัดการทรัพยากรน้ำ ต้องเริ่มจากการหาความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับน้ำ เพื่อทราบถึงคุณค่าของน้ำต่อการกำหนดเป้าหมายการใช้ประโยชน์ที่สอดคล้องกัน โดยผู้ที่เข้ามามีจัดการน้ำควรประกอบด้วยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากตัวแทนฝ่ายต่างๆ เช่น ชุมชน ครู ส่วนราชการระดับท้องถิ่นและส่วนกลาง ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ เป็นต้น ซึ่งผู้แทนเหล่านี้สามารถรวมตัวกันอยู่ในรูปคณะกรรมการน้ำประจำหมู่บ้าน เพื่อทำการบริหารจัดการในเรื่องสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ 1) การรวบรวมหาความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำที่มีอยู่ในชุมชน 2) สร้างกระบวนการถ่ายทอดความรู้ 3) บริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการบริหารการเงิน และ 4) ประเมินติดตามผลโครงการวิจัยและโครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงตัวชี้วัดด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่างๆ หลังจากการทำแผนกลยุทธ์แล้ว จึงคัดเลือกพื้นที่นำร่อง คือ ชุมชนบ้านถ้ำลอดและบ้านเมืองแพม สำหรับดำเนินการเสาะหาผู้ที่ตั้งใจจริงในการพัฒนาโครงการวิจัยและโครงการพัฒนาด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ พร้อมกับกำหนดประเด็นและผู้รับผิดชอบการศึกษาเบื้องต้น

คำหลัก: ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง, การมีส่วนร่วมในการจัดการ, ทรัพยากรน้ำ, แม่ฮ่องสอน

Project Code: PPG3/02/2544

Project Title: Investigating Stakeholders in Co-management of Cave Resources, Lang and Khong River Basin, Mae Hong Son Province

Investigators:

|                       |                                                                 |
|-----------------------|-----------------------------------------------------------------|
| Sittipong Dilokwanich | Faculty of Environment and Resource Studies, Mahidol University |
| Kasem Kulparadit      | Faculty of Environment and Resource Studies, Mahidol University |
| Krit Chareonthong     | Royal Forestry Department                                       |

Email address: [ensdl@mahidol.ac.th](mailto:ensdl@mahidol.ac.th)

Project duration: 15 February – 15 September 2001

This project aims to investigate stakeholders in various groups such as local communities, village heads and the Tambon Administrative Organizations, provincial and central officials, teachers and public health officials, non-government organizations, entrepreneurs, and researchers who are interested in systematic management of cave and other related resources in Amphoe Pangmapa, Mae Hong Son province. The research team searched a name list of who got involved in natural resource management from research reports and other publications. Afterward, the team interviewed the targeted persons from the name list in order to know how they valued and managed natural resources. These interviewees also suggested other people who showed their interest about cave management to the team for further in-depth interview. As a result, the team screened persons who were really interested in cave management and classified them for focus group interview. Before having a workshop together, each group informed the team what was its roles and duties concerning cave and other related resources management. These information helped the team select purposed persons who were brainstorming to formulate a strategic plan of cave management. Lastly, the team chose stakeholders who wanted to be local researchers from the pilot site.

The team research found that the strategic plan of cave management has to start from fact finding of cave so that we can gain an insight of its intrinsic values before indicating goals of utilization. Persons who manage caves should comprise representatives from local communities, teachers, provincial and central officials, entrepreneurs, non-government organizations, academia, etc. These representatives can form themselves as a cave committee of the village which will be responsible to 4 main tasks: 1) fact finding of natural resources in the community; 2) processing knowledge transfer; 3) managing cave and other related resources including financial administration; and 4) evaluating research and development projects in the area together with monitoring changes of environmental and resource indicators. After having strategic plan, the research team selected Ban Tham Lod and Ban Muang Pam communities as a pilot site for further research and development of cave management projects.

Keywords: Stakeholders, Co-management, Cave Resources, Mae Hong Son

## บทคัดย่อสำหรับผู้บริหาร

การดำเนินงานตามโครงการการแสวงหาผู้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ ในลุ่มน้ำล่างและลุ่มน้ำของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่างวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ถึง 15 กันยายน 2544 ซึ่งสนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยนั้น ถือว่าเป็นกระบวนการต่อเนื่องจาก โครงการการสำรวจและการจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับน้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน (กุมภาพันธ์ 2541 - กุมภาพันธ์ 2543) ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยคาดหวังว่า หลังจากที่ได้ระบบฐานข้อมูลพื้นฐานในด้านต่างๆ เกี่ยวกับน้ำแล้ว ข้อมูลดังกล่าวควรจะถูกนำไปใช้ประโยชน์โดยถึงมือชุมชนหรือคนท้องถิ่น โดยเฉพาะในการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม การนำข้อมูลให้ถึงผู้ใช้ในท้องถิ่น ไม่ใช่เป็นสิ่งที่กระทำได้ง่าย เนื่องจากผู้ใช้ข้อมูลจะต้องเข้าใจการได้มาของข้อมูลต่างๆ การวิเคราะห์และตีความข้อมูล ตลอดจนการนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติในการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ผู้ที่จะใช้ข้อมูลให้ได้ประโยชน์สูงสุด ต้องมีความสนใจและตั้งใจจริงในการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำวิจัยเชิงพัฒนา ซึ่งถือว่าเป็นภาระของคณะผู้วิจัยที่จะดำเนินการสืบหาบุคคลดังกล่าว และส่งเสริมศักยภาพให้บุคคลนั้นเป็นนักวิจัยท้องถิ่นต่อไป

### เป้าหมายของโครงการฯ

โครงการการการแสวงหาผู้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ ในลุ่มน้ำล่างและลุ่มน้ำของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีเป้าหมายทำการเสาะหาและคัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากกลุ่มสายอาชีพต่างๆ ได้แก่ กลุ่มชุมชน กลุ่มกำนันผู้ใหญ่และองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มข้าราชการจากส่วนกลางและส่วนจังหวัด กลุ่มครูและสาธารณสุข กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มภาคธุรกิจเอกชน และกลุ่มนักวิชาการ ซึ่งสนใจในการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อดำเนินงานการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างเป็นระบบ โดยร่วมระดมความคิดเห็นในการกำหนดแนวทางหรือแผนกลยุทธ์เบื้องต้นในการจัดการทรัพยากร พร้อมกับคัดเลือกผู้ที่มีความตั้งใจจริงและสามารถจะทำการศึกษารองการจัดการทรัพยากรน้ำในมิติต่างๆ ต่อไป

### วิธีการศึกษา

คณะผู้วิจัยได้ใช้เวลา 2 เดือนแรก (15 กุมภาพันธ์ – 15 เมษายน 2544) ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับงานวิจัยและโครงการพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า เพื่อทราบลักษณะการดำเนินงานของโครงการและรายชื่อชนกวิจัยและนักพัฒนาต่างๆ ที่ทำงานเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง หลังจากนั้น จึงเริ่มสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล (In-depth interview) เพื่อสอบถามถึงลักษณะของงานโครงการว่ามีความเกี่ยวข้องกับน้ำหรือไม่ และอย่างไร ตลอดจนขอให้ผู้ถูกสอบถามแนะนำรายชื่อผู้ที่มีความสนใจรายอื่นต่อ โดยคณะผู้วิจัยได้รายชื่อในขั้นแรกนี้เป็นจำนวนทั้งสิ้น 76 คน และสามารถกลั่นกรองผู้ที่มีความสนใจในการจัดการทรัพยากรน้ำจริง เหลือเพียง 43 คน

ระหว่างวันที่ 16 มีนาคม – 15 พฤษภาคม 2544 คณะผู้วิจัยได้ทำการสอบถามผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจำนวน 43 คน โดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่ม (Focus group interview) ได้แก่ กลุ่มชุมชน กลุ่มกำนันผู้ใหญ่และองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มข้าราชการจากส่วนกลางและส่วนจังหวัด กลุ่มครูและสาธารณสุข กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มภาคธุรกิจเอกชน (ในขั้นนี้ไม่รวมกลุ่มนักวิชาการ) เพื่อประเมินความรู้ของกลุ่มเกี่ยวกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่างๆ รวมทั้งความพร้อมที่จะมีให้ต่อการจัดการทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งคณะผู้วิจัยสามารถคัดเลือกผู้ที่มีความตั้งใจร่วมมือในการจัดการถ้ำต่อไปได้จำนวน 25 คน

จากจำนวนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง 25 คนนี้ ทางคณะผู้วิจัยได้จัดเวทีหรือการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ระหว่างวันที่ 13-14 มิถุนายน 2544 เพื่อระดมความคิดเห็นร่วมกับนักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เพิ่มเติม รวมจำนวนเป็น 40 คน ในการกำหนดแนวทางหรือแผนกลยุทธ์เบื้องต้นในการจัดการทรัพยากรถ้ำต่อไป หนึ่งผลของการประชุมครั้งนี้ ทำให้คณะผู้วิจัยตระหนักว่า จะต้องดำเนินการจัดการทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงสุดก่อน เพื่อใช้เป็นพื้นที่นำร่อง โดยเฉพาะพื้นที่ชุมชนบ้านถ้ำลอดและบ้านเมืองแพม เนื่องจากพื้นที่ชุมชนถ้ำลอดมีการจัดการถ้ำบางส่วนที่ค่อนข้างเป็นระบบอยู่แล้ว และชุมชนบ้านเมืองแพมมีประสบการณ์งานวิจัยในเรื่องต่างๆ ร่วมกับนักวิชาการภายนอกมาบ้าง พร้อมทั้งมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรอบชุมชนค่อนข้างดี

ดังนั้น ระหว่างวันที่ 1-31 กรกฎาคม 2544 คณะผู้วิจัยจึงทำการเสาะหาบุคคลที่ตั้งใจจริงในการจัดการถ้ำใน 2 ชุมชนดังกล่าว โดยการหารายชื่อผู้ที่น่าสนใจ แล้วทำการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคลและเป็นแบบเฉพาะกลุ่มตามลำดับ จนได้จำนวนผู้ที่ตั้งใจทำงานด้านนี้จากชุมชนบ้านถ้ำลอด จำนวน 11 คน และจากชุมชนบ้านเมืองแพม จำนวน 15 คน หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยได้จัดประชุมหารือร่วมกันในการกำหนดประเด็นงานวิจัย รายละเอียดโครงการ และผู้รับผิดชอบโครงการต่างๆ ต่อไป

## ผลการศึกษา

จากการสัมภาษณ์บุคคลจำนวนทั้งสิ้น 76 คน เพื่อคัดเลือกผู้ที่มีความสนใจในการจัดการทรัพยากรถ้ำ ในรอบแรก ซึ่งเหลือจำนวนเพียง 43 คนนั้น คณะผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า กลุ่มชุมชน และกลุ่มกำนันผู้ใหญ่และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่อยู่ใกล้ชิดกับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด สามารถลำดับความสำคัญของประเภททรัพยากรในอำเภอปางมะผ้าอย่างชัดเจน ได้แก่ ถ้ำ ป่าไม้ และแหล่งน้ำ ในขณะที่กลุ่มอื่นๆ ที่เหลือ ถึงแม้จะระบุว่าถ้ำเป็นทรัพยากรที่สำคัญเพียงประเภทเดียว (ยกเว้นกลุ่มครูและสาธารณสุข) แต่ก็มีบางกลุ่มที่ระบุคุณค่าของทรัพยากรถ้ำได้ เมื่อคณะผู้วิจัยสอบถามเรื่องความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือในการจัดการทรัพยากรถ้ำของแต่ละกลุ่ม ปรากฏว่า กลุ่มชุมชน กลุ่มกำนันผู้ใหญ่และองค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มครูและสาธารณสุข แสดงความพร้อมในด้านต่างๆ มากที่สุด เช่น พร้อมสละเวลาและกำลังไปช่วยการจัดการถ้ำได้ทุกเมื่อ และพร้อมสนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น ส่วนกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน เสนอความช่วยเหลือในการประสานงานชุมชนได้บางเวลาเท่านั้น และกลุ่มภาคธุรกิจเอกชน สามารถให้คำปรึกษาในเชิงธุรกิจท่องเที่ยว ส่วนกลุ่มข้าราชการ ไม่แสดงความคิดเห็นใดๆ ในส่วนนี้เลย

ผลของการสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่มนี้ คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ที่สนใจจริงในการจัดการถ้ำ จำนวน 25 คน เพื่อเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ ระหว่างวันที่ 13-14 มิถุนายน 2544 ในการกำหนดแผนกลยุทธ์ของการจัดการทรัพยากรถ้ำร่วมกัน ซึ่งรายละเอียดโดยย่อเริ่มจากการหาความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับถ้ำ เพื่อทราบถึงคุณค่าของถ้ำต่อการกำหนดเป้าหมายการใช้ประโยชน์ที่สอดคล้องกัน โดยผู้ที่เข้ามาจัดการถ้ำควรประกอบด้วยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากตัวแทนฝ่ายต่างๆ เช่น ชุมชน ครู ส่วนราชการระดับท้องถิ่นและส่วนกลาง ภาครัฐกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ เป็นต้น ซึ่งผู้แทนเหล่านี้สามารถรวมตัวกันอยู่ในรูปคณะกรรมการถ้ำประจำหมู่บ้าน และหากมีการส่งเสริมให้มีคณะกรรมการรูปแบบนี้ในหลายหมู่บ้าน ก็สามารถรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น และความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ให้แก่กันได้ นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมยังได้มีข้อเสนอที่น่าสนใจต่อไปอีกว่า ควรมีการตั้ง “คณะกรรมการถ้ำระดับอำเภอปางมะผ้า” ขึ้นด้วย โดยมีหน้าที่เสนอนโยบายต่างๆ ที่สนับสนุนการจัดการถ้ำในระดับชุมชนต่างๆ ตลอดจนกำหนดกฎระเบียบในการจัดทำแผนแม่บทและบริหารทรัพยากรถ้ำ การจัดสรรผลประโยชน์ การรวบรวมหาความรู้เกี่ยวข้องกับทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน และการสร้างกระบวนการถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งการติดตามประเมินผล เช่น การตรวจวัดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของถ้ำ และการหาข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าถ้ำ และช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเพื่อให้ถ้ำฟื้นตัวได้ เป็นต้น

หลังจากการทำแผนกลยุทธ์แล้ว คณะผู้วิจัยจึงคัดเลือกพื้นที่นำร่อง คือ ชุมชนบ้านถ้ำลอดและบ้านเมืองแพม สำหรับดำเนินการเสาะหาผู้ที่ตั้งใจจริงในการพัฒนาโครงการวิจัยและโครงการพัฒนาด้านการจัดการทรัพยากรถ้ำ โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมดำเนินการจัดการถ้ำต่อไป 11 และ 15 คน ตามลำดับ พร้อมกันนี้ยังมีการกำหนดประเด็นงานวิจัยและงานพัฒนาและรับผิดชอบการศึกษาเบื้องต้นของชุมชนบ้านถ้ำลอดและบ้านเมืองแพม จำนวน 5 และ 7 ประเด็น ตามลำดับ ซึ่งประเด็นการศึกษาของทั้งสองชุมชนมีบางส่วนที่สามารถทำงานร่วมกันได้ เพราะมีความซ้ำหรือคล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตาม การเสนอรายละเอียดโครงการต่างๆ นั้น ไม่มีใครสามารถระบุได้ เนื่องจากขาดประสบการณ์ในการเขียนโครงร่างงานวิจัย ซึ่งคณะผู้วิจัยจะต้องช่วยสร้างเสริมศักยภาพในส่วนนี้และเสริมความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่างๆ ที่จะประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรถ้ำต่อไป

## **Executive Summary**

The Thailand Research Fund has continually supported the cave research project entitled 'Investigating Stakeholders in Co-management of Cave Resources, Lang and Khong River Basin, Mae Hong Son Province' (15 February–15 September 2001) since the first phase of cave project ended in February 2000. The research team expected that after having the cave database, it should be beneficial to the local communities, especially in appropriate cave management. However, it is not easy to directly bring the database to the users in communities because they have to comprehend how the data derived, how to analyze and interpret the data, and how to apply data into practice for cave and other related resources management. Therefore, anyone who wants to gain highest benefit from the database has to seriously learn how to perform research and development. This will be a big challenge for the research team to investigate persons and raise their capacity to become local researchers.

### **Target**

This project aims to investigate stakeholders in various groups such as local communities, village heads and the Tambon Administrative Organizations, provincial and central officials, teachers and public health officials, non-government organizations, entrepreneurs, and researchers who are interested in the systematic management of cave and other related resources in Amphoe Pangmapa, Mae Hong Son province. The research team screened and selected stakeholders as to propose together a strategic plan of cave management. Then the team reselected stakeholders who were really wanted to be local researchers of cave management.

### **Research methods**

The research team spent the first 2 months (15 February–15 April 2001) to review research documents and reports of development project concerning cave and other related resources in Amphoe Pangmapa. This assisted the team to have a name list of stakeholders dealing with natural resources. Later the team had an in-depth interview with the stakeholders about the involvement in cave resources. At the same time, they provided names of other interested persons, totally 76 stakeholders. Afterward, the team could select 43 of them.

Between 16 March–15 May 2001, the team reviewed the selected stakeholders by focus group technique. The groups consisted of local communities, village heads and the Tambon Administrative Organizations, provincial and central officials, teachers and public health officials, non-government organizations, and entrepreneurs (excluding researchers). They were asked about intrinsic values of significant natural resources and the management of cave and other related resources. With their responses, the team could choose 25 stakeholders who had real intention to manage caves.

During 13-14 June 2001, the research team organized a workshop and invited 40 participants including 25 stakeholders in order to formulate a strategic plan of cave resource management. As a result, the team realized that the areas with highest

potential had to be chosen as a pilot site, especially Ban Tham Lod and Ban Muang Pam. Apparently, Ban Tham Lod were partially practicing systematic management of cave and Ban Muang Pam had some research experiences with the academicians together with having well-managed surrounding resources.

Therefore, between 1-31 July 2001 the research team searched a name list of interested people in Ban Tham Lod and Ban Muang Pam for in-depth and focus group interviews until we gained 11 and 15 local researchers respectively. Later the team had a brainstorm with the local researchers in order to get issues, detailed projects, and responsible project managers.

### Fact findings

As the research team selected 43 stakeholders of the total number of 76, the team concluded their opinion that the groups of local communities and village heads and the Tambon Administrative Organizations which were close to sources of natural resources in Amphoe Pangmapa could consider a sequence of their importance such as cave, forest, and water resources. While other groups, except teachers and public health officials, indicated cave was the most important resource without giving explanation. When the team asked all of them about their assistance to cave management, the groups of local communities, village heads and the Tambon Administrative Organizations, and teachers and public health officials showed their enthusiasm to the management such as time and financial support. The non-government organizations group was ready to help when they were free whereas the entrepreneurs could give suggestion on tourism management. Obviously, the provincial and central officials did not share any ideas in this matter.

After the focus group interview, the team selected 25 stakeholders to brainstorm with other participants in the workshop during 13-14 June 2001. The outcome of the workshop was a strategic plan of cave management. It suggested that stakeholders had to do fact findings of cave in order to gain intrinsic values before indicating its utilization. Stakeholders who wanted to manage cave should form themselves as a cave committee of the community by having its representatives of all interest group. Many cave committees of the communities then could be formed as a network that could help each other in experience sharing. In addition, the cave committee of Amphoe Pangmapa could be set up to create policies supporting the community committee such as regulation design, benefit management, process of technology transfer, and monitoring and evaluating program of environmental change.

Apart from creating the strategic plan, the team chose the pilot site for cave management that is Ban Tham Lod and Ban Muang Pam. The team finally selected 11 and 15 local researchers with 5 and 7 research issues of Ban Tham Lod and Ban Muang Pam respectively. Certainly, some research issues showed mutual interest of both communities so that they could work together. However, no one could give detail of the proposal because they had no experience of research writing. Thus the team will raise their potential by providing basic knowledge in cave management and proposal writing technique.

# บทที่ 1

## บทนำ

### หลักการและเหตุผล

จากผลการวิจัยเรื่อง “โครงการการสำรวจและการจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ที่ดำเนินการระหว่างปี พ.ศ.2541-2543 นั้น ได้เปิดพรมแดนความรู้ใหม่ของทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในเขตลุ่มน้ำสาละวินและลุ่มน้ำของ อำเภอเมืองและอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งความรู้ใหม่ดังกล่าวได้แสดงถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของทรัพยากรต่างๆ ที่เกื้อหนุนให้ถ้ำดำรงอยู่ พร้อมกับชุมชนและระบบนิเวศต่างๆ ที่อยู่โดยรอบ เนื่องจากระบบเครือข่ายถ้ำตามธรรมชาติทั้งที่อยู่บนดินและใต้ดินในเขตนี้ เปรียบเสมือนแหล่งเก็บกักน้ำในปริมาณมหาศาลของดินน้ำปายที่จะไหลลงสู่แม่น้ำสาละวินอันเป็นเส้นเขตแดนธรรมชาติ ที่กั้นระหว่างประเทศไทยและประเทศเมียนมา นอกจากนี้ ระบบเครือข่ายถ้ำดังกล่าวยังเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญคือ เป็นทั้งแหล่งอาหารและที่อยู่ของป่าไม้และสัตว์ป่าที่มีความหลากหลายทางพันธุกรรมและยังมีลักษณะเฉพาะตัวของระบบนิเวศในพื้นที่ รวมทั้งชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ ที่ได้ปรับตัวให้มีการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติด้วย ดังปรากฏชัดจากหลักฐานทางโบราณคดีและการสำรวจชุมชนในปัจจุบันที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ในโบราณกาลได้พึ่งพาอาศัยถ้ำและทรัพยากรรอบข้างในการดำเนินชีวิตเรื่อยมานับเป็นเวลามากกว่าสองพันปี และด้วยทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ต่างๆ ของพื้นที่ได้สนับสนุนการพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่มีความเด่นเฉพาะ อีกทั้งยังเป็นปัจจัยดึงดูดให้ผู้คนต่างเผ่าพันธุ์หมุนเวียนเข้ามาอาศัยในพื้นที่อยู่เสมอ

ปัจจุบัน กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในประเทศไทย ได้ส่งผลกระทบต่อถึงการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำสาละวินและลุ่มน้ำของ จังหวัดแม่ฮ่องสอนด้วย โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาความยากจน ด้วยการสนับสนุนจากภาครัฐให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญต่างๆ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เป็นแรงผลักดันให้มีการเตรียมระบบโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญหลายด้าน อาทิ การสร้างเส้นทางคมนาคมให้มีการเชื่อมโยงระหว่างจังหวัด อำเภอ จนถึงหมู่บ้าน การสร้างอ่างเก็บน้ำและระบบเหมืองฝาย การสร้างระบบจ่ายไฟฟ้าให้กับหมู่บ้านต่างๆ การสร้างที่พักให้กับนักท่องเที่ยว ฯลฯ ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้กับประชาชนในพื้นที่เหล่านี้ ได้ส่งผลกระทบต่อระบบคิด วิถีชีวิตความเป็นอยู่ หรือวัฒนธรรมของชนเผ่าต่างๆ อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ อันส่งผลถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รวมทั้งมีผลกระทบต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติในพื้นที่อย่างมาก เพราะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ได้แก่ ชุมชน หน่วยงานราชการในทุกระดับ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการและนักวิจัย และภาคเอกชนที่เข้ามาลงทุนในกิจกรรมต่างๆ จะต้องมีการบุกเบิกพื้นที่ และมีการใช้ทรัพยากรบางอย่าง เช่น ไม้ น้ำ และแรงงานท้องถิ่น เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องจึงต้องเผชิญกับการคุกคามอันเนื่องมาจากการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ซึ่งกลุ่มบุคคลหลายฝ่ายก็มีความตระหนักดีว่า ทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ที่กำลังเสื่อมโทรม สามารถส่งผลกระทบต่อภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจที่เลวลงตามไปด้วย ดังนั้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่

เหมาะสมและมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลหลายฝ่าย จึงเป็นเป้าหมายอันสำคัญที่จะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหานี้ได้ อย่างไรก็ตาม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวได้ก่อให้เกิดคำถามที่สำคัญ 2 ประเด็นขึ้นในกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ 1) ใครบ้างที่มีความสนใจจริงต่อความร่วมมือกันในการจัดการ? ซึ่งสาเหตุที่ต้องการผู้สนใจจริงเท่านั้น เพราะบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ต้องเป็นผู้ที่มีเวลาและความสามารถอย่างค่อนเนื่องจนกว่างานจะบรรลุเป้าหมาย จึงไม่เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะเลือกบุคคลที่อุทิศตนเพียงชั่วครั้งชั่วคราว และ 2) ผู้ที่สนใจจริงจากหลายๆ ฝ่ายนั้น จะร่วมมือกันในการจัดการอย่างไร โดยเฉพาะแต่ละกลุ่มจะมีบทบาทหรือหน้าที่อะไรในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งระบบ โดยเกิดความขัดแย้งในการทำงานร่วมกันน้อยที่สุด?

### วัตถุประสงค์

จากข้อความหรือโจทย์ของการวิจัยที่สำคัญ 2 ข้อที่กล่าวไว้เบื้องต้นนั้น สามารถแจกแจงเป็นวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยนี้ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ทำการค้นหาและจำแนกกลุ่มบุคคลต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องของพื้นที่การศึกษา
2. ประเมินความคิดเห็นในเรื่องคุณค่าของทรัพยากรต่างๆ และการจัดการทรัพยากรเหล่านั้นของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง
3. กลั่นกรองผู้ที่มีความสนใจจริง พร้อมกับแจกแจงบทบาทและหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
4. ร่วมสร้างแผนกลยุทธ์เบื้องต้นที่สามารถนำไปสู่แผนการปฏิบัติงานของการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยให้มีการจัดลำดับความสำคัญของแผนกลยุทธ์

### ขอบเขตการศึกษา

ในการคัดเลือกกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องนั้น จะต้องใช้พื้นที่หรือถ้าเป็นตัวแทนหลักของการเริ่มต้นการวิจัย เพื่อนำไปสู่การดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ทั้ง 4 ข้อ ดังนั้น คณะวิจัยจึงเลือกแหล่งน้ำตัวอย่าง เพียงจำนวน 5 แห่ง ซึ่งเป็นตัวแทนของประเภทน้ำที่สำคัญในพื้นที่การศึกษาของกลุ่มน้ำกลางและกลุ่มน้ำของ ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่

- ถ้ำแม่ละนา เป็นถ้ำเพื่อการผจญภัย (adventure cave) และเป็นถ้ำเพื่อการท่องเที่ยว (tourist cave)
- ถ้ำปางคามเป็นถ้ำที่ใช้ในการเดินทางติดต่อระหว่างพื้นที่ และยังเป็นถ้ำเพื่อการท่องเที่ยวด้วย
- ถ้ำน้ำริน เป็นถ้ำเพื่อการท่องเที่ยว
- ถ้ำผาเผือก เป็นถ้ำเพื่อการท่องเที่ยว
- ถ้ำน้ำลอด เป็นถ้ำเพื่อการท่องเที่ยว

ดังนั้น กลุ่มบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจึงมีทั้งคนที่ต้องดิ้นที่อยู่ติดพื้นที่การศึกษา และบุคคลอื่นๆ ที่เป็นนักวิชาการและนักวิจัยของสถาบันการศึกษาในท้องที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน จากจังหวัดเชียงใหม่ หรือจากกรุงเทพมหานคร ข้าราชการตามหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน และอื่นๆ ซึ่งงานวิจัยของโครงการนี้จะใช้เวลาของการดำเนินงานทั้งสิ้น 7 เดือน

### ผลที่ได้รับเมื่อโครงการสิ้นสุด

1. คณะผู้วิจัยได้ศึกษาประจักษ์ของข้อมูลของบุคคลต่างๆ ที่จะเข้าร่วมการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรที่เกี่ยวข้องในกลุ่มน้ำลำและลุ่มน้ำของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งแสดงเจตจำนงอย่างชัดเจนในบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบที่สามารถปฏิบัติได้จริง
2. คณะผู้วิจัยได้แนวทางการจัดการเบื้องต้นที่สามารถนำไปสู่การวางแผนปฏิบัติงาน ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการวางแผนขั้นรายละเอียดของงานวิจัยระยะต่อไป โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ โบราณคดี ฯลฯ
3. คณะผู้วิจัยได้กลุ่มบุคคลที่ต้องการฝึกฝนตนเองให้เป็นนักวิจัยท้องถิ่นเกี่ยวกับการสำรวจและการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

## บทที่ 2

### แผนการดำเนินการวิจัยและวิธีการศึกษา

ในการดำเนินงานวิจัยของ โครงการการแสวงหาผู้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรถ้ำในลุ่มน้ำนางและลุ่มน้ำของ จังหวัดแม่ฮ่องสอนนี้ มีระยะเวลาทั้งสิ้น 7 เดือน (15 กุมภาพันธ์ ถึง 15 สิงหาคม 2544 โดยรวมเวลาของการขยายโครงการต่อไปอีก 1 เดือนด้วย คือ จนถึง 15 กันยายน 2544) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการวิจัยและวิธีการวิจัยของแต่ละขั้นตอน ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 2.1 เพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติงานจริงนั้น คณะผู้วิจัยได้พบอุปสรรคในการทำงานซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติของการทำวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องการนัดหมายบุคคลในกลุ่มอาชีพต่างๆ เพื่อการสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่ม มักมีการเปลี่ยนแปลงเวลานัดหมายอยู่เสมอ รวมทั้งการจัดเวทีหรือการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ซึ่งส่งผลให้การดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนที่เคยกำหนดไว้มีความคลาดเคลื่อนออกไปจากเดิม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 ระยะเวลาและขั้นตอนของการวิจัยใน โครงการแสวงหาผู้มีส่วนร่วมฯ

| ขั้นตอนการวิจัย                                  | เดือนที่ |    |    |    |    |    |   |
|--------------------------------------------------|----------|----|----|----|----|----|---|
|                                                  | 1        | 2  | 3  | 4  | 5  | 6  | 7 |
| การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น                          | ←→       | ←→ |    |    | ←→ | ←→ |   |
| การสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่ม                     |          | ←→ | ←→ |    | ←→ | ←→ |   |
| การประมวลและวิเคราะห์ข้อมูล                      |          |    | ←→ | ←→ |    |    |   |
| การจัดเวทีและการสร้างแนวทางเบื้องต้นในการจัดการฯ |          |    |    |    | *  |    |   |
| การกำหนดประเด็นวิจัยของการจัดการฯ                |          |    |    |    |    | ←→ |   |
| การส่งรายงาน                                     |          |    |    |    |    |    | * |

#### การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น

ในการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นนี้ มีเป้าหมายเพื่อหาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและองค์ความรู้ในเรื่องทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องของแหล่งถ้ำ 5 แห่ง ได้แก่ ถ้ำแม่ละนา ถ้ำปางคาม ถ้ำน้ำริน ถ้ำผาเผือก และถ้ำน้ำลอด ด้วยวิธีการต่อไปนี้

- การทบทวนเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่การศึกษา เช่น รายงานการวิจัยด้านความหลากหลายทางชีวภาพ (โครงการ BRT) รายงานวิจัยเรื่องถ้ำ รายงานประจำปีของสำนักงานจังหวัดและสำนักงานอำเภอ รายงานผลการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ฯลฯ ข้อมูลในส่วนนี้ จะช่วยให้คณะผู้วิจัย

ทราบว่า จะมีใครบ้างที่มีส่วนสำคัญในการจัดการทรัพยากรด้านและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และการดำเนินงานต่างๆ ที่ผ่านมามีกรอบกลุ่มในด้านเนื้อหา พื้นที่ และกลุ่มเป้าหมายใดบ้าง

- หลังจากที่ได้รายชื่อของบุคคลหลักในการเริ่มการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคลแล้ว คณะผู้วิจัยจะเริ่มใช้วิธีการแนะนำบุคคลแบบปากต่อปาก (Snowball effect) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่การศึกษา และมีการแนะนำชื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคนอื่นที่สำคัญต่อไป รวมจำนวนทั้งสิ้น 76 คน (ภาคผนวก ก) โดยการสัมภาษณ์นี้ คณะผู้วิจัยจะเก็บรายละเอียดของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง คือ
  - งานหลักที่ท่านกำลังทำอยู่ คืออะไร รวมทั้งบทบาท หน้าที่ และอุปสรรคที่กำลังเผชิญอยู่
  - งานที่ท่านทำอยู่ในปัจจุบันนั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างไรบ้าง และเกี่ยวข้องกับผู้อื่นหรือไม่
  - งานของท่านเกี่ยวข้องกับถ้ำหรือไม่ อย่างไร
  - ท่านสามารถแนะนำบุคคลอื่นที่คิดว่า มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรถ้ำได้หรือไม่

จากการทบทวนเอกสาร และการสัมภาษณ์เบื้องต้นนี้ คณะผู้วิจัยสามารถกลั่นกรองผู้ที่เคยมีและกำลังมีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าว ซึ่งเหลือจำนวนผู้ที่แสดงความสนใจต่อการจัดการทรัพยากรถ้ำเพียง 43 คน และในจำนวนผู้ที่สนใจดังกล่าวนี้ สามารถจัดกลุ่มบุคคลที่สำคัญได้ เช่น กลุ่มชาวบ้านตามแหล่งถ้ำ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีเป้าหมายของกิจกรรมร่วมกัน กลุ่มข้าราชการ กลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวและที่พัก เพื่อการสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่มต่อไป ซึ่งคณะผู้วิจัยจะใช้เวลาในการดำเนินงานในขั้นตอนนี้ภายใน 2 เดือน (15 กุมภาพันธ์ ถึง 15 เมษายน 2544)

### การสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่ม

ระหว่างที่คณะผู้วิจัยทำการสำรวจเบื้องต้นไปได้ 1 เดือน (15 กุมภาพันธ์ ถึง 15 มีนาคม 2544) และได้รายชื่อกลุ่มบุคคลที่สำคัญต่างๆ บางส่วนแล้ว คณะผู้วิจัยได้ทำการนัดหมายบุคคลในกลุ่มต่างๆ ที่สนใจเรื่องการจัดการทรัพยากรถ้ำ เพื่อสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่ม (Focus group interview) ในส่วนของการดำเนินงานของเรื่องต่างๆ ที่ผ่านมา รวมทั้งการแสดงเจตจำนงและความสนใจในการจัดการทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ลุ่มน้ำล่างและลุ่มน้ำของ นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยจะให้กลุ่มบุคคลต่างๆ ที่ถูกสัมภาษณ์ได้แสดงความเห็นในการประเมินตนเอง โดยใช้การเขียนความเห็นบนการ์ด (Card technique) ซึ่งสิ่งที่จะได้รับการประเมิน คือ

- กลุ่มของตนเองมีความสำคัญอย่างไรต่อพื้นที่การศึกษานี้
- กลุ่มของตนเองรู้อะไรบ้าง (ความสำคัญ) ในพื้นที่การศึกษานี้
- ความพร้อมของกลุ่มที่จะมีให้ในการจัดการทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เวลา ความรู้ความชำนาญ และทุน เป็นต้น
- ความสนใจของกลุ่มต่อขนาดพื้นที่ที่ต้องการรับผิดชอบ และขอบเขตของเนื้อหา

ในขั้นตอนของการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่มอย่างต่อเนื่องจนครบทุกกลุ่ม ตามบัญชีรายชื่อที่ได้จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น (ภาคผนวก ข) ซึ่งจะใช้เวลาทั้งสิ้นประมาณ 2 เดือน (16 มีนาคม ถึง 15 พฤษภาคม 2544)

### การประมวลและวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการทำการสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่มแล้ว คณะผู้วิจัยจะใช้เวลาประมาณ 1 เดือน (1-31 พฤษภาคม 2544) เพื่อทำการประมวลผลของกลุ่มบุคคลต่างๆ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ซึ่งทำให้คณะผู้วิจัยทราบถึงความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลต่างๆ ต่อความสำคัญของพื้นที่ และระดับของความต้องการในการจัดการทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังต้องการทราบถึงความแตกต่างด้านศักยภาพและความพร้อมของทุกกลุ่ม ที่จะต้องมาทำงานร่วมกันในอนาคต โดยเฉพาะความสามารถทำงานร่วมกันได้ และการช่วยเหลือกันในการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม ตลอดจนความยินดีในการให้คำปรึกษาหรือข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพื้นที่ ซึ่งการประมวลและวิเคราะห์ผลทั้งหมดนี้ คณะผู้วิจัยจะทำการสรุปเป็นตารางแมทริกซ์ (Matrix) ต่อไป (ดูบทที่ 3)

### การสร้างแผนกลยุทธ์

เมื่อคณะผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ผลเกี่ยวกับความคิดเห็น ความต้องการในการจัดการทรัพยากร ศักยภาพ และความพร้อมของกลุ่มบุคคลทั้งหมดแล้ว คณะผู้วิจัยจะจัดเวทีรวมสำหรับกลุ่มบุคคลทุกกลุ่มที่สนใจในการร่วมงานการจัดการทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างแผนกลยุทธ์เบื้องต้นสำหรับใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานจริงต่อไป ซึ่งก่อนที่กลุ่มบุคคลที่สนใจทั้งหมดจะร่วมกันสร้างแผนกลยุทธ์นั้น ต้องมีการสร้างถ้อยแถลงหรือเจตจำนงร่วมถึงความสำคัญของพื้นที่ (Statement of significance) คือ “ลุ่มน้ำนางและลุ่มน้ำของนี้ มีความสำคัญอย่างไร?” ซึ่งการแสดงเจตจำนงร่วมดังกล่าว ต้องมีหลักฐานที่สามารถชี้ถึงความสำคัญนั้นได้ ไม่ใช่แสดงความคิดเห็นที่เลื่อนลอยไร้หลักฐาน ต่อจากนั้น จึงวางแผนกลยุทธ์ร่วมกันในการจัดการทรัพยากรต่างๆ ที่สะท้อนถึงความสำคัญของพื้นที่ โดยให้มีการจัดลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ทั้งหมดร่วมกัน ภายใต้เงื่อนไขของข้อจำกัดในความพร้อมของทุกกลุ่ม

ในขั้นตอนของการจัดเวทีหรือการประชุมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะทำการนัดหมายวันเวลาที่ทุกกลุ่มบุคคลมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมประชุมให้ได้มากที่สุด ซึ่งรวมเป็นจำนวนทั้งสิ้น 40 คน (ไม่รวมนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยของโครงการสำรวจถ้ำ จำนวนเกือบ 20 คน) และจะใช้เวลาของการแสดงความคิดเห็นและสร้างแผนกลยุทธ์ร่วมกันประมาณ 2 วัน ซึ่งจะมีขึ้นระหว่างวันที่ 13-14 มิถุนายน 2544 โดยจะมีการนำผู้ร่วมประชุมทั้งหมดได้รับประสบการณ์การเดินสำรวจถ้ำ 1 วัน และร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการถ้ำในวันถัดไป (ดูรายละเอียดการจัดประชุมฯ ในภาคผนวก ค)

## การคัดเลือกบุคคลและการกำหนดประเด็นงานวิจัยในอนาคต

ผลจากการจัดเวทีหรือการประชุมเชิงปฏิบัติการข้างต้น ทำให้คณะผู้วิจัยตระหนักถึง ข้อจำกัดหลายประการของบุคคลในกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำแหน่งและอาชีพการงานส่วนบุคคล ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการร่วมดำเนินงานวิจัยด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในอนาคต ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่ไม่สามารถปลีกตัวหรือหาเวลาว่างที่ต่อเนื่องในการเข้าร่วมดำเนินงานวิจัย ดังนั้น จำนวนผู้ที่สามารถเข้าร่วมงานวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำได้จริง ปรากฏว่ามีจำนวนน้อย และส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มชุมชน ซึ่งผลของการประชุมเชิงปฏิบัติการได้ชี้ว่า หมู่บ้านที่น่าจะมีศักยภาพในการเข้าร่วมงานได้ในอนาคตนั้น คือ บ้านถ้ำลอด และบ้านเมืองแพม

ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงตัดสินใจขยายเวลาของโครงการแสวงหาผู้มีส่วนร่วมในการจัดการจัดการทรัพยากรน้ำ ในลุ่มน้ำกลางและลุ่มน้ำของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ต่อไปอีก 1 เดือน (16 สิงหาคม ถึง 15 กันยายน 2544) ซึ่งก่อนหน้านี้นี้ คือ ระหว่างวันที่ 1-31 กรกฎาคม 2544 คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกนักวิจัยท้องถิ่นจากหมู่บ้านทั้งสองแห่งข้างต้น โดยจะมีการกลั่นกรองผู้ที่สนใจจะทำงานวิจัยด้วยตนเองอย่างแท้จริง ทั้งนี้คณะผู้วิจัยจะเริ่มกระบวนการสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคล แบบแนะนำปากต่อปาก และการสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่มอีกครั้ง ต่อจากนั้น คณะผู้วิจัยได้จัดการประชุมร่วมกับบุคคลต่างๆ ที่ได้รับการคัดเลือกมาจาก 2 หมู่บ้าน เพื่อกำหนดประเด็นการวิจัยของชุมชนของตน รวมทั้งบุคคลที่รับผิดชอบในประเด็นการวิจัยนั้น (ภาคผนวก ง) ในช่วงสัปดาห์แรกของเดือนสิงหาคม 2544 และให้เวลาหลังจากนั้นอีก 3-4 สัปดาห์ เพื่อพัฒนารายละเอียดโครงการ พร้อมกับประชุมสรุปงานโครงการแสวงหาผู้มีส่วนร่วมฯ อีกครั้งในวันที่ 1 กันยายน 2544

## การส่งรายงาน

หลังจากการจัดเวทีของการสร้างแผนกลยุทธ์ในการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในลุ่มน้ำกลางและลุ่มน้ำของ ตลอดจนการคัดเลือกบุคคลและการกำหนดประเด็นของการวิจัยในอนาคตของหมู่บ้านเป้าหมายแล้ว คณะผู้วิจัยจะทำการสรุปและเขียนรายงานผลการวิจัย พร้อมทั้งข้อคิดเห็นจากคณะผู้วิจัยในการดำเนินงานวิจัยในระยะต่อไป ให้กับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภายในเวลา 1 เดือน ทั้งนี้การส่งรายงานฉบับสมบูรณ์จะมีกำหนดส่งไม่เกินวันที่ 15 กันยายน 2544

## ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินการวิจัย

ในงานวิจัยครั้งนี้ ได้พบอุปสรรคในการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนการที่วางไว้ ซึ่งทำให้ขั้นตอนในการปฏิบัติงานบางส่วนมีความล่าช้า และบางส่วนต้องดำเนินการเร็วขึ้นกว่าที่คาดหวังไว้ เนื่องจากปัญหาของช่วงเทศกาลวันหยุดของคนท้องถิ่นและเรื่องของฤดูกาล โดยเฉพาะเทศกาลวันหยุดในช่วงสงกรานต์ซึ่งชาวเขาเผ่าต่างๆ มีช่วงของวันหยุดไม่ตรงกันและยังไม่เท่ากันด้วย รวมทั้งฤดูฝนที่เริ่มต้นเร็วกว่าปกติ อันเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเดินทางติดต่อนักหมาย และยังมีส่วนเร่งเร้าให้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นชาวบ้านหรือเกษตรกร เริ่มทำนาทำไร่แต่เนิ่นๆ ซึ่งเป็นเหตุให้การนัดสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมายหลายกลุ่มมีการดำเนินการไม่ตรงตามแผน

ในส่วนของการจัดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็นในการวางแผนกลยุทธ์ของการจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งเดิมเคยกำหนดเวลาของการดำเนินการส่วนนี้ประมาณต้นเดือนกรกฎาคม 2544 นั้น ทางคณะผู้วิจัยจำเป็นต้องทำการเปลี่ยนแปลงแผนการ โดยร่นเวลาของการจัดเวทีหรือการประชุมเชิงปฏิบัติการดังกล่าวเร็วขึ้นกว่าเดิมประมาณ 1 เดือน คือ ระหว่าง 13-14 มิถุนายน 2544 เพราะความไม่แน่นอนของฤดูฝนที่มาเร็วกว่าปกติ ส่งผลให้เกิดปัญหาในการเดินทางของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เป็นจำนวนมาก และกลุ่มเกษตรกรที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และประชาชนท้องถิ่น จะใช้เวลาอยู่ในไร่นาจนไม่สามารถปลีกตัวในการเข้าร่วมงานวิจัยในครั้งนี้ได้อย่างราบรื่น

อย่างไรก็ตาม หลังจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเสร็จสิ้นลง คณะผู้วิจัยได้เริ่มกระบวนการคัดเลือกนักวิจัยท้องถิ่นที่มีศักยภาพ หรือสามารถให้ความร่วมมือในการทำวิจัยร่วมกันต่อไปมากที่สุดในระหว่างเดือนกรกฎาคม และสิงหาคม 2544 ใน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านถ้ำลอด และบ้านเมืองแพม ซึ่งระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงฤดูฝน อันทำให้การคัดเลือกบุคคลเป้าหมายด้วยการสัมภาษณ์ ตลอดจนการนัดหมายในการหารือร่วมกันกับคณะผู้วิจัย เพื่อกำหนดประเด็นปัญหาของการจัดการทรัพยากรน้ำ และหาผู้รับผิดชอบในแต่ละประเด็นนั้นค่อนข้างล่าช้า

### บทที่ 3

#### การวิเคราะห์ผลการศึกษา

ก่อนที่จะมีการรวบรวมข้อมูลในเชิงความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกของแต่ละบุคคล (In-depth interview) นั้น คณะผู้วิจัยได้ทำการเสาะหาผู้ที่สนใจในการจัดการทรัพยากรน้ำ ด้วยวิธีการ Snowball effect หรือ การสอบถามผู้รู้ให้แนะนำบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นทอดๆ ไป โดยได้รายชื่อหลักจากงานวิจัย และรายงานการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ที่มีในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จากนั้น จึงเป็นการคัดเลือกผู้ที่มีความสนใจจริงในเรื่องนี้ และจัดหมวดหมู่ของบุคคลในสายงานหรือวิชาชีพเดียวกัน เช่น กลุ่มประชาชนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวและที่พัก กลุ่มข้าราชการในระดับจังหวัดและส่วนกลาง และกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น โดยจะทำการสัมภาษณ์เจาะลึกแบบกลุ่ม เพื่อสะท้อนความเห็นเฉพาะของบุคคลที่มีอาชีพหรือมีกิจกรรมแบบเดียวกัน (Focus group interview) ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นร่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกกลุ่ม โดยผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) หรือการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งได้ส่งผลให้คณะผู้วิจัยสามารถคัดเลือกผู้ที่มีความสนใจจริงที่เห็นความสำคัญของทรัพยากรน้ำในพื้นที่ และต้องการจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

#### กลุ่มบุคคลที่มีความสนใจในทรัพยากรน้ำ

การเริ่มต้นการวิจัยในการเสาะหาบุคคลที่มีความสนใจในทรัพยากรน้ำ โดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำสาละวินและลุ่มน้ำของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อร่วมมือในการทำวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องนั้น นับว่า เป็นความยากลำบากในการกำหนดว่ามีใครบ้างที่ต้องการเข้าร่วมศึกษาวิจัยในเรื่องนี้อย่างจริงจัง เพราะบุคคลที่มีความสนใจในด้านนี้อาจเป็นคนในหรือคนนอกพื้นที่ก็ได้ และแต่ละบุคคลย่อมมีชุดความคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นของตนเอง รวมถึงข้อจำกัดเฉพาะตัวนั้นมิอาจหลีกเลี่ยงเหล่านี้ อาจทำให้การจัดการทรัพยากรร่วมกันนั้น มีความไม่สอดคล้องหรือขัดแย้งกันได้

ดังนั้นการปฏิบัติงานในขั้นนี้จึงต้องเริ่มต้นจากการศึกษางานวิจัย และการดำเนินโครงการพัฒนาด้านต่างๆ ในพื้นที่การศึกษาของกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่กำลังดำเนินการอยู่ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เริ่มศึกษารายงานประจำปีของสำนักงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน และสำนักงานอำเภอปางมะผ้า รายงานผลการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ฯลฯ โดยรายงานเหล่านี้ได้ให้ร่องรอยของชื่อบุคคลที่สามารถเป็นจุดเริ่มต้นในการสืบหารายละเอียดของกิจกรรมที่อาจเชื่อมโยงกับทรัพยากรน้ำได้ อาทิ รายชื่อของผู้ประสานงานโครงการขององค์กรพัฒนาเอกชน และรายชื่อนักวิจัยของชุดโครงการความหลากหลายทางชีวภาพในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น รวมทั้งคณะผู้วิจัยเคยมีรายชื่อจากการจัดเวทีหรือการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำสาละวินและลุ่มน้ำของจังหวัดแม่ฮ่องสอน” เพื่อระดมความคิดเห็นเบื้องต้นในการสร้างจิตวิทยาร่วมกับคนท้องถิ่น เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2543 ที่ผ่านมา นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังมีโอกาสร่วมการประชุมกับนักวิจัยต่างๆ ของชุดโครงการวิจัยด้านความหลากหลายทางชีวภาพ หรือโครงการ BRT และผู้ประสานงาน สกว. ภาค เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2544 ซึ่งกลุ่มนักวิจัยเหล่านี้ได้ทำวิจัยในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนด้วย

จากร่องรอยของรายชื่อบุคคลที่สามารถแนะนำชื่อบุคคลอื่นๆ ได้ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คณะผู้วิจัยได้จำแนกรายชื่อของผู้ที่มีความสนใจในทรัพยากรถ้ำเบื้องต้น ทั้งหมดจำนวน 76 คน โดยสามารถจัดอยู่ในกลุ่มต่างๆ ได้ 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชุมชน กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มข้าราชการ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มครูและสาธารณสุข และกลุ่มภาคธุรกิจเอกชน (ในที่นี้ไม่ได้รวมกลุ่มนักวิชาการ) (ดูภาคผนวก ก) อย่างไรก็ตาม กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้ถูกสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล เพื่อกลั่นกรองผู้ที่มีความสนใจในเรื่องทรัพยากรถ้ำจริง ซึ่งเหลือเพียง 43 คน (ดูภาคผนวก ข) โดยต่อจากนี้คณะผู้วิจัยได้สอบถามในเรื่องความตระหนักถึงคุณค่าในทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ รวมทั้งถ้ำ และความพร้อมหรือศักยภาพของทุกกลุ่มที่จะมีต่อการจัดการทรัพยากรถ้ำ

### ความคิดเห็นในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ

เมื่อคณะผู้วิจัยได้ทำการสอบถามกลุ่มบุคคลต่างๆ เกี่ยวกับความคิดเห็นในเชิงคุณค่าของทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่มีอยู่รอบตัว โดยเฉพาะในเขตอำเภอปางมะผ้าแล้ว คณะผู้วิจัยได้ให้กลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ ทำการลำดับความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ก่อน และให้เหตุผลถึงคุณค่าของทรัพยากรแต่ละประเภท (ตารางที่ 3.1) ซึ่งผลของการสำรวจความคิดเห็นนี้ ปรากฏว่า ทุกกลุ่มได้ให้ความสำคัญของทรัพยากรถ้ำเป็นอันดับแรก และเป็นที่น่าสนใจว่า บางกลุ่มไม่ได้แสดงความเห็นต่อความสำคัญของทรัพยากรประเภทอื่นในอำเภอปางมะผ้าเลย ได้แก่ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์หรืออยู่ใกล้เคียงกับแหล่งถ้ำมากที่สุด คือ กลุ่มชุมชนและกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล เห็นคุณค่าของถ้ำในเชิงท่องเที่ยวสำคัญที่สุด และกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ถ้ำยังเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และยังสร้างรายได้เสริมอย่างอื่นด้วย เช่น การหารังผึ้ง และการเก็บขี้ค้างคาว เป็นต้น ในขณะที่กลุ่มครูและสาธารณสุข เห็นว่า ถ้ำเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับคนโบราณ ซึ่งสามารถเป็นแหล่งเสริมสร้างรายได้ต่างๆ ของชาวบ้าน และครูได้ใช้ถ้ำเสมือนสื่อการสอนในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศของสัตว์ป่า ส่วนกลุ่มข้าราชการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ เห็นคุณค่าของถ้ำว่า เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ซึ่งสามารถใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้ ถ้ำยังมีคุณค่าในเชิงประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับชุมชน และถ้ำยังมีคุณค่าด้านธรณีวิทยาอีกด้วย อย่างไรก็ตาม กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มภาคธุรกิจเอกชนได้แสดงความเห็นว่า ถ้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญยิ่งต่ออำเภอปางมะผ้า แต่ก็ไม่ได้แสดงความเห็นถึงคุณค่าของทรัพยากรถ้ำแต่ประการใด

นอกเหนือจากทรัพยากรถ้ำแล้ว ทรัพยากรป่าไม้ถือว่า เป็นทรัพยากรที่สำคัญเป็นอันดับสองของอำเภอปางมะผ้า ซึ่งมีเพียงกลุ่มชุมชน และกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลที่เสนอความเห็นเท่านั้น แต่ก็ไม่ได้อธิบายให้เห็นว่า ป่าไม้มีคุณค่าอย่างไร ส่วนทรัพยากรน้ำ ถือว่า เป็นทรัพยากรที่สำคัญเป็นอันดับสาม ซึ่งมีกลุ่มชุมชน กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มครูและสาธารณสุข เท่านั้นที่เสนอความเห็นนี้ ซึ่งกลุ่มครูและสาธารณสุขเป็นกลุ่มเดียวที่แสดงความเห็นด้านคุณค่าของแหล่งน้ำว่า เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน

ตารางที่ 3.1 แสดงความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยลำดับประเภทและคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

| ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง                        | ลำดับทรัพยากรที่สำคัญ              | คุณค่าของทรัพยากร                                                                                                                                                 |
|-----------------------------------------------|------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| กลุ่มชุมชน                                    | 1) ถ้ำ<br>2) ป่าไม้<br>3) แหล่งน้ำ | 1) เป็นแหล่งท่องเที่ยว<br>ไม่แสดงความเห็น<br>ไม่แสดงความเห็น                                                                                                      |
| กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล | 1) ถ้ำ<br>2) ป่าไม้<br>3) แหล่งน้ำ | 1) เป็นแหล่งท่องเที่ยว<br>2) เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์<br>3) เป็นแหล่งสร้างรายได้<br>ไม่แสดงความเห็น<br>ไม่แสดงความเห็น                                             |
| กลุ่มครูและสาธาณสุข                           | 1) ถ้ำ<br>2) แหล่งน้ำ              | 1) เป็นแหล่งประวัติศาสตร์<br>2) เป็นแหล่งสร้างรายได้<br>3) เป็นสื่อการสอนให้นักเรียน<br>4) เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า<br>1) เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน |
| กลุ่มข้าราชการ                                | 1) ถ้ำ                             | 1) เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า<br>2) เป็นแหล่งท่องเที่ยว<br>3) มีความสัมพันธ์กับประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น<br>4) มีคุณค่าทางธรณีวิทยา                        |
| กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน                         | 1) ถ้ำ                             | ไม่แสดงความเห็น                                                                                                                                                   |
| กลุ่มภาคธุรกิจเอกชน                           | 1) ถ้ำ                             | ไม่แสดงความเห็น                                                                                                                                                   |

### ความพร้อมของกลุ่มต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรถ้ำ

หลังจากที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ละกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่างๆ ในอำเภอปางมะผ้าแล้ว และทุกกลุ่มได้ให้ความสำคัญกับทรัพยากรถ้ำเป็นอันดับแรกก็ตาม แต่มีบางกลุ่มที่ไม่แสดงความเห็นในเรื่องคุณค่าของถ้ำเลย ซึ่งสภาพการณ์เช่นนี้ได้สะท้อนถึงการขาดความรู้เรื่องถ้ำในมิติต่างๆ ของกลุ่มนั้นๆ ก่อนข้างชัดเจน ดังนั้น เมื่อคณะผู้วิจัยได้สอบถามถึงความพร้อมของแต่ละกลุ่มต่อความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรถ้ำต่อไปในอนาคต คำตอบของแต่ละกลุ่มจึงยังขาดถึงศักยภาพที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น (ตารางที่ 3.2) ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

กลุ่มบุคคลที่มีอยู่ใกล้ชิดกับทรัพยากรถ้ำมากที่สุด ได้แก่ กลุ่มชุมชน กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มครูและสาธาณสุข ได้เสนอความช่วยเหลือในด้านเวลาและกำลังเป็นอันดับแรก ซึ่ง

หมายถึง ความยินดีที่จะร่วมแรงและร่วมใจในการจัดการทรัพยากรถ้าได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล ยังเสนอเป็นที่ปรึกษาเพื่อสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายใต้กรอบการบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งการสนับสนุนด้านงบประมาณบางส่วนด้วย ในขณะที่กลุ่มครูและสาธารณสุข เสนอตัวในการประสานงานกลุ่มต่างๆ ในการจัดการ และสามารถให้คำปรึกษาในด้านวิชาการ โดยเฉพาะการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือการฝึกอบรมภาคทฤษฎีในการนำเที่ยว

ตารางที่ 3.2 แสดงข้อเสนอความช่วยเหลือในการจัดการทรัพยากรถ้าของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกลุ่มต่างๆ

| ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง                        | การเสนอความช่วยเหลือ                                                                                              |
|-----------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| กลุ่มชุมชน                                    | 1) มีความพร้อมด้านเวลาและกำลัง                                                                                    |
| กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล | 1) มีความพร้อมด้านเวลา<br>2) สามารถเป็นที่ปรึกษาให้คนในชุมชน<br>3) สนับสนุนงบประมาณในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล |
| กลุ่มครูและสาธารณสุข                          | 1) มีความพร้อมด้านเวลาและกำลังกายใจ<br>2) มีความพร้อมในการประสานงาน<br>3) สามารถเป็นที่ปรึกษาให้คนในชุมชน         |
| กลุ่มข้าราชการ                                | ไม่แสดงความคิดเห็น                                                                                                |
| กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน                         | 1) มีความพร้อมเมื่อว่างจากงานประจำ<br>2) มีความพร้อมในการถ่ายทอดความรู้และประสานงานกับชุมชน                       |
| กลุ่มภาคธุรกิจเอกชน                           | 1) มีความพร้อมให้คำปรึกษาเรื่องการจัดการเชิงธุรกิจ (ท่องเที่ยว)                                                   |

ขณะเดียวกัน กลุ่มบุคคลที่ไม่ได้อยู่ใกล้จัดการทรัพยากรถ้าเช่นเดียวกับ 3 กลุ่มแรก ได้เสนอความช่วยเหลือในด้านการจัดการทรัพยากรถ้าค่อนข้างจำกัด คือ กลุ่มข้าราชการ ไม่แสดงความคิดเห็นใดๆ ที่จะสนับสนุนการจัดการทรัพยากรถ้าในเขตอำเภอปางมะผ้าร่วมกับกลุ่มอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะระบบราชการอาจเป็นกรอบจำกัดความคิดเห็น ที่ข้าราชการจะต้องคำนึง เนตามนโยบายตามสังกัดของตน โดยไม่สามารถรับปากหรือยืนยันได้ว่าหน่วยงานของตนจะร่วมมือในการจัดการได้ในระดับใดและมากน้อยเพียงใด ส่วนกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ได้เสนอความช่วยเหลือเมื่อตนเองมีเวลาว่างจากงานประจำเท่านั้น ซึ่งสามารถช่วยถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งตนมีอยู่และช่วยประสานงานกับชุมชนเพื่อขอความร่วมมือ และกลุ่มภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งสมาชิกในกลุ่มนี้ทั้งหมดเป็นผู้ที่ทำงานอยู่ในเขตอำเภอเมือง ไม่สามารถสละเวลาร่วมมือในการจัดการใดๆ ได้ แต่ก็ได้เสนอตัวในการให้คำปรึกษาด้านการจัดการทรัพยากรถ้าในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยว

ถึงแม้ในภาพรวมของกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ใกล้แหล่งทรัพยากรถ้ามากที่สุด ได้แสดงความพร้อมในการให้ความร่วมมือในการจัดการมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ที่เหลือก็ตาม บุคคลต่างๆ ของแต่ละกลุ่มนั้น ได้แสดงความกระตือรือร้นในความร่วมมือที่แตกต่างกันด้วย ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงสามารถคัดเลือกหรือกลั่นกรองผู้ที่มีความตั้งใจร่วมมือในการจัดการทรัพยากรถ้าต่อไป โดยเหลือจำนวนประมาณ 25 คน (จากจำนวน 43 คนที่ได้คัดเลือก

ในรอบที่ 2 แล้ว) ซึ่งคณะผู้วิจัยจะจัดประชุมเชิงปฏิบัติการหรือเวทีเพื่อระดมความคิดเห็นจากบุคคลของกลุ่มต่างๆ ที่คัดเลือกในรอบที่ 3 นี้ในด้านการจัดการทรัพยากรน้ำต่อไป

### แนวทางเบื้องต้นในการจัดการทรัพยากรน้ำ

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำกลางและลุ่มน้ำของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน” เมื่อวันที่ 13-14 มิถุนายน 2544 นั้น ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดมีความตระหนักดีว่า ลักษณะของน้ำในพื้นที่อำเภอปางมะผ้ามีความหลากหลายของคุณค่าภายในและขนาดที่แตกต่างกัน รวมทั้งความหนาแน่นของน้ำค่อนข้างน้อยพื้นที่ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความง่ายต่อการสร้างความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้ คณะผู้วิจัยจึงได้นำผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่านไปชมน้ำในวันแรก เพื่อให้ทุกคนได้รับประสบการณ์และเรียนรู้ตรงจากการสำรวจน้ำด้วยตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นการให้ความรู้พื้นฐานในมิติต่างๆ เกี่ยวกับน้ำอย่างย่อให้กับผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด และในวันที่สอง คณะผู้วิจัยได้ตั้งสถานการณ์จำลองของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนหรือหมู่บ้านกับน้ำ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้ระดมความคิดในแง่มุมของการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชนเป็นหลัก คือ

- สถานการณ์ที่ 1 - หมู่บ้าน 1 แห่ง กับการจัดการน้ำ 1 น้ำ
- สถานการณ์ที่ 2 - หมู่บ้านหลายแห่ง กับการจัดการน้ำ 1 น้ำ
- สถานการณ์ที่ 3 - หมู่บ้าน 1 แห่ง กับการจัดการน้ำหลายน้ำ

สถานการณ์ทั้งสามแบบข้างต้นนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมจะต้องช่วยกันตอบข้อคำถามหลัก 3 ข้อ ได้แก่ 1) การใช้ประโยชน์จากน้ำจะอย่างไร 2) ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการน้ำคือใคร และ 3) วิธีการจัดการน้ำเป็นอย่างไร ซึ่งคำตอบของคำถามทั้งสามข้อนี้ ถือว่า เป็นแนวทางเบื้องต้นหรือเป็นแผนกลยุทธ์ในการจัดการทรัพยากรน้ำต่อไป ดังรายละเอียด คือ

#### การใช้ประโยชน์จากน้ำ

ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดตระหนักดีว่า ก่อนที่จะคิดใช้ประโยชน์จากน้ำนั้น ต้องมีความรู้ในด้านต่างๆ เกี่ยวกับน้ำนั้น เพื่อทราบถึงคุณค่าของน้ำ เช่น คุณค่าทางธรณีวิทยา นิเวศวิทยา และ/หรือ โบราณคดี เป็นต้น คุณค่าต่างๆ ของน้ำจะเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเป็นข้อจำกัดในการกำหนดเป้าหมายของการใช้ประโยชน์จากน้ำนั้น จากกรณีที่คณะผู้วิจัยนำผู้เข้าร่วมประชุมเดินสำรวจน้ำตัวอย่าง โดยเฉพาะน้ำริน เพื่อให้ได้ความรู้เบื้องต้นของน้ำ ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่ทราบว่า น้ำรินมีคุณค่าทางธรณีวิทยาที่น่าสนใจ คือ มีหลุมยุบ และแอ่งน้ำขังภายในน้ำ ตลอดจนร่องรอยของการเปลี่ยนแปลงระดับน้ำได้ดินที่สามารถเห็นได้ นอกจากนี้ยังพบสัตว์ เช่น แมลงบางชนิดที่อยู่ในส่วนมืดของน้ำ ซึ่งมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพน้ำ เป็นต้น ลักษณะน้ำมีขนาดปานกลาง และมีสภาพของเส้นทางเดินน้ำที่ตื้นเขินและได้เป็นบางช่วง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ช่วยให้ผู้เข้าร่วมประชุม มีความเห็นว่า น้ำรินเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวแบบผจญภัย ซึ่งสามารถให้ความรู้แก่ผู้มาเยี่ยมชมได้

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ก่อนการกำหนดการใช้ประโยชน์ถ้า ต้องมีการสำรวจคุณลักษณะของถ้าว่ามีคุณค่าด้านใดบ้าง และสภาพของถ้ามีความเหมาะสมหรือเป็นอันตรายต่อการใช้ประโยชน์หรือไม่ เมื่อทราบข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวแล้ว จึงสามารถกำหนดเป้าหมายการใช้ประโยชน์จากถ้าได้อย่างชัดเจนขึ้น

### ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการถ้า

เมื่อกำหนดการใช้ประโยชน์ของถ้าได้แล้ว การจัดการทรัพยากรถ้าต่อไปนั้นควรเป็นหน้าที่รับผิดชอบของใคร ซึ่งในประเด็นคำถามนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมมีความเห็นร่วมกันว่า ความรับผิดชอบในการจัดการถ้าต้องอยู่ในความดูแลของบุคคลหลายฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า อาจจะต้องตั้ง “คณะกรรมการถ้าประจำหมู่บ้าน” ในแต่ละแห่ง ซึ่งประกอบด้วย

- หน่วยงานทางอำเภอ ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และตัวแทนชาวบ้านของหมู่บ้าน ควรมีหน้าที่ด้านการจัดการ
- ผู้นำทางศาสนา หรือทางจิตวิญญาณของหมู่บ้าน มีหน้าที่ประสานงานกับชาวบ้าน
- ครู หรือฝ่ายการศึกษา ควรเป็นผู้ให้ความรู้ด้านการศึกษา จัดทำสื่อการสอนให้ความรู้กับนักเรียน และคนในชุมชน
- ผู้ประกอบการธุรกิจ ควรมีหน้าที่ประสานงานด้านการท่องเที่ยว และหาลูกค้า
- อาสาสมัครสาธารณสุข มีหน้าที่ดูแลสุขภาพ และรักษาพยาบาลนักท่องเที่ยว
- นักวิชาการ มีหน้าที่ให้ความรู้อบรมผู้นำเที่ยว
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและป่าไม้อำเภอ ควรจะประสานงานด้านการท่องเที่ยวด้วย

หากมีการจัดตั้งคณะกรรมการถ้าประจำหมู่บ้านต่างๆ ได้จริง ก็สามารถเชื่อมโยงการทำงานเป็นเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น และความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ให้แก่กันได้ นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมยังได้มีข้อเสนอที่น่าสนใจต่อไปอีกว่า ควรมีการจัดตั้ง “คณะกรรมการถ้าระดับอำเภอปางมะผ้า” ขึ้นด้วย โดยคณะกรรมการใหญ่นี้ควรมีหน้าที่เสนอนโยบายต่างๆ ที่สนับสนุนการจัดการถ้าในระดับชุมชนต่างๆ ตลอดจนกำหนดกฎระเบียบ (บทลงโทษ) ในการจัดทำแผนแม่บทและบริหารทรัพยากรถ้า การจัดสรรผลประโยชน์ รวมทั้งการติดตามประเมินผล เช่น การตรวจวัดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของถ้า และการหาข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าถ้า และช่วงเวลาที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยวเพื่อให้ถ้าฟื้นตัวได้ เป็นต้น

### วิธีการจัดการถ้า

ถึงแม้ผู้เข้าร่วมประชุมทำการเสนอให้ผู้มีส่วนร่วมฝ่ายต่างๆ ในการจัดการถ้า พร้อมกับเสนอหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนร่วมแต่ละฝ่าย ซึ่งเปรียบเสมือนกับวิธีการจัดการบางส่วนขึ้นแล้ว ผู้เข้าร่วมประชุมบางส่วนได้เสนอวิธีการจัดการทรัพยากรถ้าและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นขั้นตอนที่น่าสนใจ คือ

- รวบรวมเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรอื่นๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยว แหล่งโบราณคดี และวัฒนธรรมชุมชน
- สร้างกระบวนการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ในข้อแรกโดยมีผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดที่ชัดเจน
- บริหารจัดการทางกายภาพของตัวทรัพยากร เช่น การจัดเส้นทางเดินเท้า และทำป้ายความรู้ต่างๆ เป็นต้น และการบริหารทางการเงิน โดยเฉพาะการตกลงเรื่องผลประโยชน์ของฝ่ายต่างๆ ให้ลงตัว
- ประเมินติดตามผลโครงการวิจัยและโครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ พร้อมทั้งทำการติดตามการเปลี่ยนแปลงของตัวชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่างๆ

วิธีการจัดการทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ ยังสมควรได้รับการตรวจสอบประเมินผลจากฝ่ายต่างๆ อย่างสม่ำเสมอถึงความเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ เพื่อหาข้อบกพร่องในทุกขั้นตอน ซึ่งจะต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุงตลอดเวลา

ถึงแม้ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดที่มาจากฝ่ายต่างๆ ได้กำหนดแผนกลยุทธ์ในการจัดการทรัพยากรแล้ว แล้วและผู้เข้าร่วมประชุมบางส่วนพยายามเสนอถ้าที่อยู่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านของคนให้เป็นกรณีศึกษาต่อไปในด้านการจัดการ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ประเมินความพร้อมของทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้อง พบว่า กลุ่มชุมชน และกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล มีความพร้อมมากที่สุดที่จะเข้าร่วมการดำเนินการศึกษาหรือวิจัยต่อไป อย่างไรก็ตาม สมาชิกใน 2 กลุ่มนี้ก็ไม่ใช่จะมีความพร้อมทุกคน คณะผู้วิจัยพบต่อไปว่า ชาวบ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลของชุมชนบ้านถ้ำลอด มีความพร้อมมากกว่าทุกกลุ่ม นอกจากนี้ จากการเสนอข้อคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ เกี่ยวกับถ้ำและหมู่บ้านที่น่าสนใจ พร้อมทั้งมีประสบการณ์ด้านวิจัยที่เกี่ยวข้องมาบ้างแล้ว คือ ชุมชนบ้านเมืองแพม ซึ่งขณะนี้มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการจัดการท่องเที่ยวค่อนข้างเป็นระบบ แต่ยังไม่มีการจัดการทรัพยากรถ้ำอย่างเป็นรูปธรรมเหมือนกับกรณีชุมชนบ้านถ้ำลอด ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะให้ชุมชนบ้านถ้ำลอดและชุมชนบ้านเมืองแพม เป็นพื้นที่นำร่องของการจัดการต่อไป

## บทที่ 4

### การแสวงหานักวิจัยท้องถิ่นและประเด็นการศึกษา

การที่ชุมชนบ้านเมืองแพม ได้รับการเสนอจากที่ประชุมเชิงปฏิบัติการฯ เมื่อวันที่ 13-14 มิถุนายน 2544 ที่ผ่านมา ให้เป็นชุมชนที่สมควรเป็นกรณีศึกษาหรือพื้นที่นำร่องถึงความพร้อมในการจัดการทรัพยากรน้ำ ร่วมกับชุมชนบ้านถ้ำลอดนั้น คณะผู้วิจัยต้องดำเนินการเสาะหาบุคคลที่มีความสนใจจริงในการจัดการทรัพยากรน้ำจากทั้งสองชุมชน ถึงแม้คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกบุคคลจากชุมชนบ้านถ้ำลอดไปแล้ว แต่บุคคลที่ได้รับเลือกต่างมีข้อจำกัดทางด้านหน้าที่การงานของตน ดังนั้น กรณีของชุมชนบ้านถ้ำลอด จะเป็นการเสาะหาผู้ที่สนใจจริงเพิ่มเติมโดยการแนะนำจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่เคยมักติดต่อกันไว้แล้ว และจากผู้ที่เคยช่วยงานในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ส่วนชุมชนบ้านเมืองแพมนั้น คณะผู้วิจัยต้องเริ่มต้นจากการรายชื่อตั้งต้นจากผู้นำชุมชน และให้มีการแนะนำแบบปากต่อปาก เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล แล้วทำการคัดเลือกผู้ที่สนใจจริง เพื่อทำการจัดกลุ่มในการสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะกลุ่มอีกครั้ง เพื่อให้ได้ผู้ที่ตั้งใจเป็นนักวิจัยในการจัดการทรัพยากรน้ำต่อไป

#### การคัดเลือกบุคคลในพื้นที่นำร่อง

ในชุมชนบ้านถ้ำลอดนั้น ถึงแม้คณะผู้วิจัยเคยได้คัดเลือกบุคคลที่แสดงความสนใจในการจัดการทรัพยากรน้ำ จนกระทั่งได้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ซึ่งเหลือผู้ที่สนใจเพียง 2 คนเท่านั้น คือ นายสมจิตร ศิริชัยข่ม ซึ่งเป็นปลัดอบต. ถ้ำลอด และนายมณี เสลาสุวรรณ ซึ่งเป็นกำนันตำบลถ้ำลอด อย่างไรก็ตาม ความพร้อมของบุคคลทั้งสองนี้มีข้อจำกัดในการเข้าร่วมดำเนินงานการจัดการทรัพยากรน้ำต่อไป เนื่องจาก นายสมจิตร ศิริชัยข่ม สามารถช่วยสนับสนุนเงินทุนบางส่วนเพื่อการทำงานวิจัยหรืองานพัฒนาในพื้นที่ และนายมณี เสลาสุวรรณ สามารถช่วยเป็นที่ปรึกษาเพื่อประสานงานได้เท่านั้น คณะผู้วิจัยจึงต้องหาผู้ที่สนใจเพิ่มเติมจากคำแนะนำของทั้งสองคนนี้ถึงบุคคลอื่นๆ ที่สมควรเข้ามามีส่วนร่วมงานการจัดการน้ำ ขณะเดียวกัน คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงชาวบ้านถ้ำลอดซึ่งเคยช่วยงานการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายมานะ แก้ววงษ์วาน ซึ่งเป็นบุคคลที่แสดงศักยภาพและความสนใจในการจัดการทรัพยากรน้ำด้วย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้รับความร่วมมือจากบุคคลทั้งสามนี้ในการแนะนำชื่อบุคคลที่ต้องการร่วมงานจัดการน้ำเพิ่มเติม โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 15 คน จากนั้น คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล เพื่อคัดเลือกผู้ที่สามารถร่วมงานการจัดการน้ำได้จริง ซึ่งมีจำนวนเพียง 11 คน (ภาคผนวก ง) อนึ่ง คณะผู้วิจัยไม่ได้ทำการสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่ม เพื่อทำการคัดเลือกผู้ที่สนใจจริงอีกรอบหนึ่ง เพราะผู้ที่ถูกคัดเลือกแล้ว ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดการน้ำถ้ำลอดในปัจจุบัน คือ บางคนเป็นสมาชิกของกลุ่มตะเกียงและกลุ่มล่องแพ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้แสดงความกระตือรือร้นในการแบ่งปันประสบการณ์การจัดการที่มีอยู่ และอยากเสริมสร้างความสามารถของกลุ่มตนในเชิงวิชาการให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น

ในส่วนชุมชนบ้านเมืองแพม คณะผู้วิจัยได้เริ่มต้นในการสืบหารายชื่อของผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ โดยเริ่มได้รายชื่อจากการแนะนำของปลัดอบต. บ้านเมืองแพม และผู้ใหญ่บ้านเมืองแพม ซึ่งได้เสนอชื่อบุคคลที่น่าสนใจจำนวน 22 คน (ภาคผนวก ง) ต่อจากนี้ คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลเหล่านี้เพื่อทำ

การกลั่นกรองหรือคัดเลือกบุคคลที่มีความสนใจจริงต่อการจัดการทรัพยากรถ้ำ จนกระทั่งมีจำนวนเหลือ 15 คน (ภาคผนวก ง) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้นัดหมายบุคคลทั้ง 15 คน ทำการสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่ม เพื่อสอบถามความคิดเห็นในเรื่องคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่างๆ และความพร้อมที่สามารถช่วยเหลือต่อไปในการจัดการทรัพยากรถ้ำ

### ความคิดเห็นในคุณค่าและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การสอบถามความคิดเห็นในคุณค่าและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่เป็นพื้นที่นำร่องในที่นี้ คณะผู้วิจัยทำการเสนอเฉพาะในส่วนของชุมชนบ้านเมืองแพม เนื่องจากข้อคิดเห็นของชุมชนบ้านถ้ำลอดได้ทำการเสนอรวมกับชุมชนอื่นๆ ก่อนมีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ไปแล้ว (ดูบทที่ 3) ซึ่งชาวบ้าน ครู และผู้นำหมู่บ้านของชุมชนบ้านเมืองแพม ได้แสดงความเห็นว่า ประเภทของทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่สุดต่อชุมชน คือ ถ้ำ ป่าไม้ แม่น้ำ ปลา โป่ง และสัตว์ป่า ตามลำดับ การจัดลำดับดังกล่าว แสดงความสอดคล้องกับความคิดเห็นของชุมชนอื่นๆ ในอำเภอปางมะผ้าด้วยเช่นกัน (ดูตารางที่ 3.1 ในบทที่ 3) นอกจากนี้ ชุมชนบ้านเมืองแพมยังเล็งเห็นคุณค่าของถ้ำว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นอันดับหนึ่งเช่นเดียวกับชุมชนที่อื่นๆ ด้วย และถ้ำยังมีคุณค่าในการเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศน์ (ดูตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 แสดงความเห็นร่วมของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนบ้านเมืองแพมในการลำดับความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ

| ลำดับความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ | คุณค่าของทรัพยากร                   |
|-----------------------------------|-------------------------------------|
| 1) ถ้ำ                            | 1) เป็นแหล่งท่องเที่ยว              |
| 2) ป่าไม้                         | 2) เป็นสถานที่เรียนรู้ของนักเรียน   |
| 3) แม่น้ำ                         | 1) เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า |
| 4) ปลา                            | 2) เป็นที่กักเก็บน้ำและความชุ่มชื้น |
| 5) โป่ง                           | 3) เป็นสถานที่สวยงาม                |
| 6) สัตว์ป่า                       | 4) เป็นที่ทำมาหากินของชาวบ้าน       |
|                                   | 1) เป็นแหล่งอุปโภคและบริโภค         |
|                                   | ไม่แสดงความคิดเห็น                  |
|                                   | 1) เป็นสถานที่ท่องเที่ยว            |
|                                   | ไม่แสดงความคิดเห็น                  |

ส่วนทรัพยากรธรรมชาติประเภทอื่นที่สำคัญรองลงมา คือ ป่าไม้ ชุมชนบ้านเมืองแพม เห็นว่า ป่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า อีกทั้งยังเป็นที่ยึดความชุ่มชื้นซึมซับน้ำจำนวนมาก ซึ่งเหมาะสมต่อการทำการเกษตรและการเก็บหาของป่า นอกจากนี้ป่าไม้ยังมีความสวยงามตามธรรมชาติอีกด้วย ส่วนแม่น้ำ เป็นทรัพยากรที่สำคัญอันดับสาม ซึ่งชุมชนใช้สอยในการอุปโภคและบริโภคในชีวิตประจำวัน ในขณะที่ ทรัพยากรปลา โป่ง และสัตว์

ป่า มีความสำคัญในอันดับรองลงไป โดยชุมชนบ้านเมืองแพม ไม่ได้แสดงความเห็นในส่วนนี้ ยกเว้นเรื่องดินโป่ง ซึ่งกลับมีความเห็นว่ามีคุณค่าในเชิงท่องเที่ยว

เมื่อคณะผู้วิจัยได้สอบถามถึงความพร้อมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรต่อไป คำตอบที่ได้สามารถสรุปได้ คือ ผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นประธานองค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำลอด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน พร้อมทั้งจะให้คำปรึกษาและหาแหล่งเงินทุนสนับสนุนการจัดการ ขณะที่ครูในชุมชนบ้านเมืองแพมพร้อมให้คำปรึกษา รวมทั้งการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับถ้ำ และประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ส่วนชาวบ้านสามารถสละเวลาร่วมแรงร่วมใจในการทำวิจัยหรือดำเนินงานพัฒนาด้านการจัดการทรัพยากรถ้ำได้ทุกเมื่อ การแสดงความพร้อมของชุมชนบ้านเมืองแพมนี้ ได้สะท้อนถึง ประสพการณ์ความร่วมมือในการร่วมงานวิจัยกับนักวิจัยภายนอกมาก่อนหน้านี้แล้ว โดยเฉพาะโครงการสำรวจดินโป่ง และโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศฯ ซึ่งอยู่ในชุดโครงการความหลากหลายทางชีวภาพ หรือโครงการ BRT ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า ชุมชนบ้านถ้ำลอด ซึ่งมีประสบการณ์ตรงจากการจัดการทรัพยากรถ้ำอยู่แล้วในขณะนี้ และชุมชนบ้านเมืองแพม ซึ่งเคยมีประสบการณ์ร่วมงานวิจัยในด้านต่างๆ มาบ้าง สามารถที่จะมาร่วมระดมความคิดเห็นในการกำหนดประเด็นของการวิจัยด้านการจัดการทรัพยากรถ้ำต่อไปได้ หรือแม้แต่การร่วมทำงานวิจัยในหัวข้อที่คล้ายคลึงกัน

### การกำหนดประเด็นการศึกษา

ในระหว่างวันที่ 5-6 สิงหาคม 2544 คณะผู้วิจัยได้จัดการประชุมร่วมกับผู้ที่มีความสนใจจริงในการวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรถ้ำ ซึ่งมาจากชุมชนบ้านถ้ำลอด และบ้านเมืองแพม ในช่วงเวลาของการปรึกษาหารือดังกล่าวนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมของแต่ละชุมชนได้หยิบยกประเด็นปัญหาเกี่ยวกับถ้ำในท้องถิ่นของตน ซึ่งกำลังเผชิญอยู่ และคาดว่าจะเกิดปัญหาต่อไปในอนาคต เช่น การถางป่าใกล้บริเวณถ้ำเพื่อใช้ทำสวน การทิ้งขยะภายในถ้ำ การขีดเขียนผนังถ้ำ การขาดการประสานงานในการบริหารจัดการถ้ำในการท่องเที่ยว เป็นต้น ทั้งนี้ชุมชนบ้านถ้ำลอดและบ้านเมืองแพมพยายามเสนอหัวข้อที่ต้องการจะศึกษาในเชิงวิจัยและเชิงศึกษาเพื่อการพัฒนา จำนวน 5 และ 7 ประเด็นตามลำดับ พร้อมกับเสนอชื่อผู้ที่รับผิดชอบในประเด็นปัญหาต่างๆ ด้วย (ตารางที่ 4.2) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาประเด็นทั้งหมดพบว่า ทั้งสองชุมชนได้ตั้งประเด็นที่เหมือนกันบางข้อ ซึ่งในที่ประชุมเห็นพ้องกันว่า อาจทำการศึกษาร่วมกันในประเด็นดังกล่าว เช่น เรื่องการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจึงขอให้ผู้ที่รับผิดชอบในประเด็นปัญหาต่างๆ ช่วยกันเขียนโครงร่างงานวิจัยเบื้องต้นของตนให้เสร็จภายใน 1 เดือน ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้เข้าร่วมประชุมเกือบทั้งหมดมีความกังวลเกี่ยวกับการเขียนเป็นอย่างดี เนื่องจากขาดประสบการณ์ของการวิจัยที่ทำด้วยตนเองและผู้เข้าร่วมประชุมบางส่วนไม่สามารถเขียนหนังสือได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่เข้าร่วมประชุมทั้งหมดจึงเห็นพ้องกันว่า ผู้ที่รู้หนังสือจะช่วยเหลือผู้อื่นในการเขียน และคณะผู้วิจัยเองจะช่วยตรวจสอบการเขียนที่ถูกต้อง ต่อจากนั้น คณะผู้วิจัยได้ตกลงร่วมกับผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดว่า จะมีการนัดหมายเพื่อประชุมพิจารณารายละเอียดของประเด็นการศึกษาทั้งหมดร่วมกันอีกครั้ง ประมาณต้นเดือนกันยายน 2544

ตารางที่ 4.2 ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำของบ้านถ้ำลอดและบ้านเมืองแพม พ.ศ.2544

| บ้านถ้ำลอด                                                                                        | บ้านเมืองแพม                                                                                                                  |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติภายในและภายนอกถ้ำ<br>โดย นายมานะ แก้ววงษ์วาน และนางศรีนวล สมชายชาติศรี | 1. การจัดตั้งคณะกรรมการถ้ำและการสร้างกฎเกณฑ์<br>การท่องเที่ยวถ้ำ<br>โดย นายเอกชัย ไพรสิทธิฤทธิ์ และนายพิพัฒน์<br>รัตนอารยธรรม |
| 2. การจัดการขยะ และการทำความสะอาดถ้ำ<br>โดย นายมานะ แก้ววงษ์วาน และนางศรีนวล สมชายชาติศรี         | 2. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกี่ยวกับถ้ำ<br>โดย นส.ครุณี ค้างอินทร์                                                         |
| 3. การมีส่วนร่วมบริหารกองทุนถ้ำของกลุ่มตะเกียง<br>โดย นางสุภาภรณ์ สุภายอง                         | 3. การให้ความรู้เรื่องถ้ำกับชาวบ้าน<br>โดย นายสมเพชร รัตนอารยธรรม                                                             |
| 4. การประชาสัมพันธ์ และการโฆษณา<br>โดย นายหล้า วราฤทธิ์กุล และนางสุภาภรณ์<br>สุภายอง              | 4. การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว<br>โดย นายพิพัฒน์ รัตนอารยธรรม                                                             |
| 5. การตรวจวัดคุณภาพน้ำ โดยวิธีชีวภาพและเคมี<br>โดย นส.วาสนา ยาวิชัย                               | 5. การสร้างเส้นทางเดินภายในถ้ำ<br>โดย นายวสันต์ บุญสุภสิทธิ์                                                                  |
|                                                                                                   | 6. การจัดการขยะ<br>โดย นายอุทิศ แคนทวีฤทธิ์                                                                                   |
|                                                                                                   | 7. การประชาสัมพันธ์ และการโฆษณา<br>โดย นางมีพ้อ วงศ์กระเหรียง                                                                 |

ในวันที่ 1 กันยายน 2544 คณะผู้วิจัยได้มีโอกาสดังประชุมร่วมกันกับผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำจากชุมชนบ้านถ้ำลอดและบ้านเมืองแพมอีกครั้ง ซึ่งผู้ที่เข้าร่วมประชุมทั้งหมดไม่สามารถที่จะเสนอรายละเอียดในประเด็นปัญหาของตนเองได้ เนื่องจากผู้เข้าร่วมประชุมขาดประสบการณ์ในการทำโครงงานวิจัย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้เสนอโครงการฝึกอบรมที่จะเป็นประโยชน์และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนทั้งสองแห่งนี้ คือ

1. โครงการฝึกอบรมการทำผังถ้ำและการสำรวจทางด้านธรณีวิทยา นิเวศวิทยา โบราณคดี และชุมชน
2. โครงการฝึกอบรมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์
3. โครงการฝึกอบรมการเขียนโครงงานวิจัย

คณะผู้วิจัยคาดว่า โครงการดังกล่าวจะช่วยสร้างพื้นฐานความรู้และเพิ่มทักษะ ซึ่งเป็นการเสริมสร้างศักยภาพ (Capacity building) ในการดำเนินงานวิจัยให้กับคนท้องถิ่นและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรน้ำ หรือเป็นการถ่ายทอดความรู้ความชำนาญของนักวิจัยไปสู่ท้องถิ่น เพื่อให้คนท้องถิ่นสามารถทำงานวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้หรือหาคำตอบที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นได้ต่อไป

**ภาคผนวก ก**

รายชื่อผู้สนใจเรื่องการจัดการทรัพยากรด้วยวิธี Snowball effect  
ก่อนการสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่ม

การได้รายชื่อของผู้ที่แสดงความสนใจทั้งหมดในการจัดการทรัพยากรน้ำ จากการสอบถามในเชิงแนะนำแบบปากต่อปาก (Snowball effect) เพื่อทำการสอบถามเชิงลึกต่อไปนั้น สามารถจำแนกเป็นกลุ่มที่สำคัญต่างๆ ได้ 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มประชาชนหรือชุมชน 2) กลุ่มครูและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข 3) กลุ่มผู้ประกอบการ 4) กลุ่มข้าราชการ 5) กลุ่มองค์กรบริหารส่วนตำบลและผู้ใหญ่บ้าน และ 6) กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (ในที่นี้ไม่ได้รวมกลุ่มนักวิชาการจำนวน 10 คน โดยเฉพาะผู้ที่ดำเนินงานวิจัยส่วนใหญ่อยู่ในโครงการความหลากหลายทางชีวภาพ หรือ BRT เนื่องจากนักวิชาการเหล่านี้มีข้อจำกัดของงานวิจัยในพื้นที่ที่ทำอยู่แล้ว คือ บางโครงการเสร็จสิ้นการวิจัยและจะไม่มีการทำงานต่อเนื่อง นอกจากนี้นักวิจัยส่วนใหญ่มีภาระหลักของการเรียนการสอนด้วย จึงอาจไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ เมื่อเข้าสู่การปฏิบัติการจริงได้ ยกเว้นนักวิจัยของโครงการสำรวจถ้ำฯ ที่ต้องการดำเนินการต่อเนื่อง) ดังนั้นจึงไม่มีการเสนอรายชื่อเพื่อทำการสอบถามเชิงลึก) ซึ่งคิดเป็นจำนวนรวมของผู้ที่สนใจทั้งสิ้น 76 คน โดยจำแนกตามกลุ่มที่สำคัญดังนี้

#### 1. กลุ่มชุมชน จำนวนรวม 24 คน ได้แก่

บ้านจะโป๊ะ มี 3 คน คือ

- 1) นายชะฟู ลำภาโอพาร
- 2) นายคนพล พัฒนวิโรทัย
- 3) นายอุทัย บันดาลทอง

บ้านบ่อไคร้ มี 4 คน คือ

- 1) นางรจนา ทองดี
- 2) นายจำรัส ไพโรนดิธรรม
- 3) นายอนันต์ ไพโรนดิธรรม
- 4) นายชำนาญ ไพโรนดิธรรม

บ้านแม่ละนา มี 3 คน คือ

- 1) นายจำรูญ วงศ์จันทร์
- 2) นางสุรีย์ คำเขียว
- 3) นายสุทัศน์ เดชทรงชัย

บ้านปางคาม มี 5 คน คือ

- 1) นายประพล ธรรมทวีสิน
- 2) นายกมล พร้อมธงชัย
- 3) นส.จิราพรรณ ยอดชัยวัลย์
- 4) นายเกษม เกิดทวีกิจ
- 5) นายทองสุข ยอดชัยวัลย์

บ้านผาเผือก มี 2 คน คือ

- 1) นายนพดล กัมปนาทศิริกุล
- 2) นายสมบัติ กัมปนาทศิริกุล

บ้านถ้ำลอด มี 2 คน คือ

- 1) นางสุระพัฒน์ วงศ์เพชร
- 2) นายจำลอง โสภารากานต์

บ้านน้ำริน มี 5 คน คือ

- 1) นายพิบูลย์ สุวงษ์
- 2) นายประสงค์ ยาเขต
- 3) นายวิฑูรย์ เลาอย่าง
- 4) นายปราโมทย์ เลาลี
- 5) นายธานี ยาเขต

2. กลุ่มครูและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข จำนวนรวม 15 คน ได้แก่

- 1) นายอนูจิต สุวรรณผูก (ครูบ้านผาเผือก)
- 2) นส.อ้อยใจ เพ็ญสะอาด (ครูบ้านผาเผือก)
- 3) นางนิรมล ไส่ต่อง (ครูบ้านน้ำริน)
- 4) นส.นิลาวัลย์ งามขำ (ครูบ้านน้ำริน)
- 5) นางดวงจันทร์ วนาพนิชย์ (ครูบ้านแม่ละนา)
- 6) นางฤทัยรัตน์ วิศิษฎ์ศักดิ์ (ครูบ้านแม่ละนา)
- 7) นางเรียง อำนวยผล (ครูบ้านแม่ละนา)
- 8) นส.เพฑูรย์ พลทรัพย์ (ครูบ้านแม่ละนา)
- 9) นายอุทิศ นันทะฟู (อาจารย์ใหญ่ โรงเรียนบ้านถ้ำลอด)
- 10) นางอำไพ นันทะฟู (ครู โรงเรียนบ้านถ้ำลอด)
- 11) นายพิทยา คำแสน (เจ้าหน้าที่สาธารณสุข บ้านถ้ำลอด)
- 12) นางรจนา ทองดี (ครูบ้านบ่อไคร้)
- 13) นายวิเชียร ชูเกียรติ (อาจารย์ใหญ่ โรงเรียนปางมะผ้าพิทยาสรรพ์)
- 14) นส.วาสนา ยาวิชัย (ครู โรงเรียนปางมะผ้าพิทยาสรรพ์)
- 15) นายภิรมย์ ทองคำอาจ (เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อำเภอปางมะผ้า)

3. กลุ่มผู้ประกอบการ จำนวนรวม 14 คน ได้แก่

- 1) นายสาโรช แสงทอง (น็อคสตาร์ทัวร์)
- 2) นายนิติ ศิริวัฒน์ (โรสการ์เดนทัวร์)
- 3) นายก้องฟ้า เบญจพงศา (รองประธานกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจำหน่ายของที่ระลึก อ.เมือง)
- 4) นายชนัญญ์ ณรงค์ทิพย์ (ทอปปิวทัวร์)
- 5) นายพัฒนา มูลฟอง (วีอา แทรเวล)
- 6) นางสาวหทัย วรรณศิริ (จิมมีทัวร์)
- 7) นายฉลอง ส่งวิสุทธิ (लगวเฮอร์ เกสเฮาส์ บ้านถ้ำลอด)
- 8) นางสาวฝน วิภาต์ (ลิสูลอครซ์ บ้านน้ำริน)
- 9) นายรัชชัย นันทิพยากร (ประธานกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน และเจ้าของไบเฟริน ริมธารรีสอร์ท)
- 10) นายสุพจน์ กลั่นปรางค์ (นายกสมาคมท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน และเจ้าของโกสเคนปายรีสอร์ท)
- 11) นางวันเพ็ญ บิดาศักดิ์ (ทีเร็กซ์ เกสต์เฮาส์ บ้านสบป่อง)
- 12) นางปนัดดา สายยันตร์ (จิงเกิล เกสต์เฮาส์ บ้านสบป่อง)
- 13) นายบัลลังก์ บรรณารักษ์
- 14) นายรัชชัย น้อยทุ (คิสโตเวอร์ทัวร์)

#### 4. กลุ่มข้าราชการ จำนวนรวม 6 คน ได้แก่

- 1) นายสุวิทย์ เนา้วสวัสดิ์ (หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน)
- 2) นายสมศักดิ์ เลือะป่า (หัวหน้าสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าถ้ำลอด)
- 3) นายศิริพันธ์ ชำนาญกิจ (หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย)
- 4) นายวิรุณ พรหมทวี (หัวหน้าฝ่ายนโยบายและวางแผน จังหวัดแม่ฮ่องสอน)
- 5) นายนวล สารสอน (ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายประสานงานการท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน)
- 6) นายสุวิทย์ ศรีสง่า (นายอำเภอปางมะผ้า)

#### 5. กลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้ใหญ่บ้าน จำนวนรวม 10 คน ได้แก่

- 1) นายสมจิตร ศิริชัยขุ่ม (ปลัดอบต. ถ้ำลอด)
- 2) นายมนี เสงสาสุวรรณ (กำนันตำบลถ้ำลอด)
- 3) นายอุทัย ธรรมทวีสิน (ผู้ใหญ่บ้านปางคาม)
- 4) นายเชิง ปู่แขก (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านปางคาม)
- 5) นายจะลา กุลอาภรณ์ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านผาเผือก)
- 6) นายพรหมชัย คำเขียว (กำนัน ตำบลปางมะผ้า)
- 7) นายไพโรจน์ ไพโรจน์ธรรม (ประธานอบต. ปางมะผ้า)
- 8) นายสาธิต ปัญญารัตน์ (ปลัดอบต. สบป่อง)
- 9) นายสมพงษ์ ชมชีพพุกญา (อบต. ถ้ำลอด)
- 10) นายวิรัตน์ เลาลี (ผู้ใหญ่บ้านน้ำริน)

#### 6. กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน จำนวนรวม 7 คน ได้แก่

- 1) นายชาติชาย รัตนศิริ (เครือข่ายชาวเขาอำเภอปางมะผ้า)
- 2) นายสุทิพย์ เทพรัดน์ (เครือข่ายชาวเขาอำเภอปางมะผ้า)
- 3) นายพยนต์ แก้วขุม (เครือข่ายชาวเขาอำเภอปางมะผ้า)
- 4) นส.ปิยะพร ศรีแปลก (โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม)
- 5) นายทวีศักดิ์ วรรณศิริ (โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม)
- 6) นายบุญยืน คงเพชรศักดิ์ (โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม)
- 7) นายวสันต์ บรรณเณร (โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม)

**ภาคผนวก ข**

รายชื่อผู้ที่สนใจเรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำ ในการสัมมนาเจาะลึกเฉพาะกลุ่ม  
ก่อนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

หลังจากที่ได้รายชื่อจากวิธีการเสนอชื่อผู้สนใจแบบปากต่อปาก เพื่อทำการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล รวมจำนวนทั้งสิ้น 76 คนนั้น ผลของการสัมภาษณ์บุคคลในกลุ่มต่างๆ ทำให้คณะผู้วิจัยสามารถกลั่นกรองผู้สนใจจริงในรอบที่สองเพื่อทำการสัมภาษณ์เจาะลึกเฉพาะกลุ่มเพียง 42 คน ดังนี้

### 1. กลุ่มประชาชน จำนวนรวม 11 คน ได้แก่

บ้านจะโป๊ะ มี 3 คน คือ

- 1) นายยะฟู สำเภาโอฟาร
- 2) นายคนุพล พัฒนวิโรทัย
- 3) นายอุทัย บันดาลทอง

บ้านบ่อไคร้ มี 3 คน คือ

- 1) นายจิรัส ไพรเนติธรรม
- 2) นายอนันต์ ไพรเนติธรรม
- 3) นายชำนาญ ไพรเกตุศิริ

บ้านแม่ละนา มี 3 คน คือ

- 1) นายจำรูญ วงศ์จันทร์
- 4) นางสาวสุรีย์ คำเขียว
- 2) นายสุทัศน์ เคชทรงชัย

บ้านผาเผือก มี 1 คน คือ

- 1) นายพนพล กัมปนาทศิริกุล

บ้านน้ำริน มี 1 คน คือ

- 1) นายพิบูลย์ สุวงษ์

### 2. กลุ่มครูและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข จำนวนรวม 6 คน ได้แก่

- 1) นส.เพชुरย์ พละทรัพย์ (ครู โรงเรียนบ้านแม่ละนา)
- 2) นายอุทิศ นันทะฟู (อาจารย์ใหญ่ โรงเรียนบ้านถ้ำลอด)
- 3) นายพิทยา คำแสน (เจ้าหน้าที่สาธารณสุข บ้านถ้ำลอด)
- 4) นายวิเชียร ชูเกียรติ (อาจารย์ใหญ่ โรงเรียนปางมะผ้าพิทยาสรรพ์)
- 5) นส.วาสนา วิชัย (ครู โรงเรียนปางมะผ้าพิทยาสรรพ์)
- 6) นายภิรมย์ จงคำอาจ (เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อำเภอปางมะผ้า)

### 3. กลุ่มผู้ประกอบการ จำนวนรวม 6 คน ได้แก่

- 1) นายสาโรช แสงทอง (น็อคสตาร์ทัวร์)
- 2) นายนิตี ศิริวัฒน์ (โรสการ์เดนทัวร์)
- 3) นายก้องฟ้า เบญจพงศา (รองประธานกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน และเจ้าหน้าที่ของที่ระลึก อ.เมือง)
- 4) นายรัชชัย น้าพยาก (ประธานกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน และเจ้าของไบเฟริน ริมธารรีสอร์ท)
- 5) นายสุพจน์ กลิ่นปรางค์ (นายกสมาคมการท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน และเจ้าของโกldenปายรีสอร์ท)
- 6) นายรัชชัย น้อยทุ (คิสโคเวอร์ทัวร์)

#### 4. กลุ่มข้าราชการ จำนวนรวม 6 คน ได้แก่

- 1) นายสุวิทย์ เมาส์สวัสดิ์ (หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน)
- 2) นายสมศักดิ์ เล่าอี่ปา (หัวหน้าสถานีพัฒนาและอนุรักษ์สัตว์ป่าถ้ำลอด)
- 3) นายศิริพันธ์ ชำนาญกิจ (หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย)
- 4) นายวิรุณ พรหมทวี (หัวหน้าฝ่ายนโยบายและวางแผน จังหวัดแม่ฮ่องสอน)
- 5) นายนवल สารสอน (ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายประสานงานการท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน)
- 6) นายสุวิช ศรีสง่า (นายอำเภอปางมะผ้า)

#### 5. กลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้ใหญ่บ้าน จำนวนรวม 7 คน ได้แก่

- 1) นายสมจิตร ศิริชัยข่ม (ปลัดอบต. ถ้ำลอด)
- 2) นายมนี เสงสาสุวรรณ (กำนันตำบลถ้ำลอด)
- 3) นายอุทัย ธรรมทิวสิน (ผู้ใหญ่บ้านปางคาม)
- 4) นายจะลา กุลอากรณ์ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านผาเผือก)
- 5) นายพรมชัย คั้นเขียว (กำนัน ตำบลปางมะผ้า)
- 6) นายสาริต ปัญญารัตน์ (ปลัดอบต. สบป่อง)
- 7) นายไพโรจน์ ไพโรจน์ธรรม (ประธานอบต. ปางมะผ้า)

#### 6. กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน จำนวนรวม 7 คน ได้แก่

- 1) นายชาติชาย รัตนศิริ (เครือข่ายชาวเขาอำเภอปางมะผ้า)
- 2) นายสุทธิพงษ์ เทพรัตน์ (เครือข่ายชาวเขาอำเภอปางมะผ้า)
- 3) นายพยนต์ แก้วขุม (เครือข่ายชาวเขาอำเภอปางมะผ้า)
- 4) นส.ปิยะพร ศรีแปลก (โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม)
- 5) นายทวีศักดิ์ วรรณศิริ (โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม)
- 6) นายบุญยืน คงเพชรศักดิ์ (โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม)
- 7) นายวสันต์ บรรเลง (โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม)

**ภาคผนวก ค**

รายละเอียดของการจัดเวทีแสดงความคิดเห็นเรื่องทรัพยากรน้ำ

13-14 มิถุนายน 2544

คณะผู้วิจัยได้กำหนดเวลาของการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการประชุมเชิงปฏิบัติการในเรื่อง ทรัพยากรถ้ำ เป็นเวลา 2 วัน ซึ่งมีรูปแบบของการประชุมในวันแรก เป็นการนำผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่านไปชมถ้ำ เพื่อให้ทุกคนได้รับประสบการณ์และเรียนรู้ตรงจากการสำรวจถ้ำด้วยตนเอง ซึ่งในที่นี้คณะผู้วิจัยได้เลือกถ้ำ 2 แห่ง คือ ถ้ำน้ำรินและถ้ำนางจันทน์ เป็นถ้ำตัวอย่าง โดยทั้งสองถ้ำนี้ จะเป็นถ้ำขนาดพอเหมาะต่อการใช้เวลาในแต่ละถ้ำประมาณ 1 ถึง 1 ½ ชั่วโมง และยังมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างกัน คือ ถ้ำน้ำรินจะมีลักษณะเด่นในทางธรณีวิทยา และถ้ำนางจันทน์มีความโดดเด่นในทางโบราณคดี ส่วนเป้าหมายของการประชุมในวันรุ่งขึ้นนั้น จะเป็นการถ่ายทอดหรือสะท้อนประสบการณ์และมุมมองของผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดจากวันแรก ต่อการจัดการทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งคณะผู้วิจัยจะทำการตั้งโจทย์ที่เกี่ยวกับถ้ำในลักษณะต่างๆ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนมุมมองในการจัดการทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกันอย่างทั่วถึง

### กระบวนการและผลการประชุม

หลังจากที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบของการประชุมแล้ว จึงได้กำหนดวันประชุมที่ผู้สนใจส่วนใหญ่สามารถร่วมประชุมได้ โดยช่วงเวลาดังกล่าวได้แก่ วันที่ 13 และ 14 มิถุนายน 2544 ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ส่งหนังสือเชิญประชุมเป็นรายบุคคล พร้อมกับรายละเอียดของการประชุมทั้ง 2 วัน ให้แก่ผู้ร่วมประชุมไว้ล่วงหน้า ทั้งนี้ จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมมีทั้งสิ้น 60 คน (ดูตารางกิจกรรมของการประชุม และรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมในท้ายภาคผนวก ก) โดยรายละเอียดของกระบวนการประชุมสามารถแจกแจงได้ดังนี้

#### การสำรวจถ้ำในวันที่ 13 มิถุนายน 2544

ก่อนการประชุมในวันแรกจะเริ่มดำเนินการนั้น ผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่านจะต้องลงทะเบียน เพื่อรับเอกสารการประชุม และชมนิทรรศการ ณ อาคารศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้ได้รับข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับถ้ำ เช่น การกำเนิดถ้ำ จำนวนประมาณการและการกระจายของแหล่งถ้ำต่างๆ ในประเทศไทย ตัวอย่างโบราณวัตถุที่พบตามแหล่งถ้ำในลุ่มน้ำลำงและลุ่มน้ำของ และข้อมูลโครงการการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น หลังจากนั้นในเวลา 9.00 น. ผศ.ดร.สิทธิพงษ์ ศิลกวงนิช ได้กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมการประชุมทุกท่าน และกล่าวถึงเป้าหมายของการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ โดยเกริ่นนำถึง “โครงการการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ที่ดำเนินไปแล้วในช่วงปี พ.ศ.2541-2543 ซึ่งทำให้คณะผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรถ้ำในพื้นที่ว่า เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมากแห่งหนึ่งของประเทศ และยังมีความสำคัญในเชิงธรณีวิทยา โบราณคดี และนิเวศวิทยา แห่งหนึ่งของโลกอีกด้วย ทั้งนี้ยังได้ชี้แจงถึงความต่อเนื่องของ “โครงการแสวงหาผู้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรถ้ำในลุ่มน้ำลำงและลุ่มน้ำของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน” โดยเฉพาะการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการฯ ว่า มีเป้าหมายในการระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ ตัวแทนภาครัฐระดับจังหวัดและอำเภอ ผู้ประกอบการธุรกิจ องค์พัฒนาเอกชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล ครู นักวิชาการ และประชาชนจากชุมชนต่างๆ ในอำเภอปางมะผ้า เพื่อทำการวางแผนการจัดการทรัพยากรถ้ำและทรัพยากรอื่นๆ อย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่ต่อไป

จากนั้น ผศ.ดร.สิทธิพงษ์ คิลกวนิช ได้เรียนเชิญ นายประยูร รัตนศรี (นายอำเภอปางมะผ้า) ซึ่งทำหน้าที่แทนผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขึ้นกล่าวเปิดงานการประชุมเชิงปฏิบัติการฯ และชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดงานครั้งนี้ คือ

1. เพื่อทราบระดับความสนใจและการให้ความสำคัญของทรัพยากรน้ำของคนกลุ่มต่างๆ
2. เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการน้ำระหว่างกลุ่มต่างๆ เช่น นักวิชาการ ผู้นำชุมชน ข้าราชการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ประชาชน ในพื้นที่ เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืนต่อไป

หลังจากการกล่าวเปิดประชุมเสร็จสิ้นลงในเวลา 10.00 น. คณะผู้วิจัยได้อธิบายถึงวิธีการสำรวจหรือเดินตามลำน้ำที่ถูกวิธี ตลอดจนการตั้งโจทย์หรือข้อสังเกต 2 ข้อ ในการสำรวจลำน้ำครั้งนี้ให้แก่ผู้เข้าร่วมประชุม คือ

- 1) จุดเด่นและจุดด้อยของลำน้ำรินและลำปางจันทร
- 2) สภาพแวดล้อมหรือปัจจัยภายนอกของลำน้ำรินและลำปางจันทร ที่เป็นข้อสนับสนุนและเป็นข้อจำกัดต่อการจัดการน้ำ

โจทย์ดังกล่าวมีเพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่านได้สังเกตและหาคำตอบต่างๆ สำหรับแลกเปลี่ยนข้อมูลภายหลังที่การสำรวจลำน้ำทั้งสองแห่งเสร็จสิ้นลงแล้ว ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้แบ่งผู้เข้าร่วมประชุมออกเป็น 2 กลุ่มๆ ละประมาณ 20 คน เพื่อเดินทางไปสำรวจลำน้ำทั้งสองแห่งต่อไป จนกระทั่งเวลา 15.00 น. เมื่อกลุ่มย่อยทั้งหมดได้ชมลำน้ำตัวอย่างครบทั้งสองแห่งแล้ว จึงเดินทางกลับไปยังสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าถ้ำลอด โดยคณะผู้วิจัยได้จัดกลุ่มของผู้เข้าร่วมประชุมใหม่เป็น 4 กลุ่มย่อยแบบคละกัน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโจทย์ที่ตั้งไว้ก่อนออกเดินทางไปสำรวจลำน้ำตัวอย่าง คณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยได้ทำหน้าที่เป็นที่เลี่ยงประจำกลุ่มย่อยต่างๆ โดยให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นของตนลงบนกระดาษคำตอบที่พี่เลี้ยงแจกให้ หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจึงนำคำตอบทั้งหมดของแต่ละกลุ่มมานำเสนอภายในกลุ่ม ซึ่งเสร็จสิ้นในเวลา 16.45 น. ต่อจากนั้นพี่เลี้ยงประจำกลุ่มย่อยได้สรุปผลของทุกกลุ่มผลเพื่อนำเสนอเป็นผลรวมในวันรุ่งขึ้น

จากโจทย์ที่ตั้งไว้เกี่ยวกับจุดเด่นและจุดด้อยของลำน้ำ และสภาพแวดล้อม (ปัจจัยภายนอก) ที่สนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการจัดการลำน้ำรินและลำปางจันทรนั้น ผู้เข้าร่วมประชุมหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นที่ตรงและแตกต่างกัน ซึ่งคณะผู้วิจัยสามารถนำมาสรุปเป็นตารางรวมกันได้ (ตารางที่ ค1-ค4) ดังนี้ คือ

ตารางที่ ค1 จุดเด่นของถ้ำน้ำรินและถ้ำนางจันทร์

| ถ้ำน้ำริน                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | ถ้ำนางจันทร์                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ol style="list-style-type: none"> <li>1. การคมนาคมสะดวกเข้าถึงได้ง่าย เพราะอยู่ใกล้ชุมชน</li> <li>2. ลักษณะทางธรณีวิทยาและชีววิทยามีความหลากหลายและน่าสนใจ เช่น หุ่นขี้ผึ้ง ธารน้ำ และสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในถ้ำ</li> <li>3. เป็นถ้ำที่เหมาะสมแก่การผจญภัย</li> <li>4. การใช้เวลาภายในถ้ำไม่นานนัก</li> <li>5. เป็นแหล่งเก็บกักน้ำใต้ดิน</li> </ol> | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. ใกล้เส้นทางคมนาคม เข้าถึงสะดวก และมีป้ายบอกตำแหน่งที่ชัดเจน</li> <li>2. เป็นแหล่งโบราณคดีที่น่าสนใจและมีโบราณวัตถุที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาในเชิงวัฒนธรรมและโบราณคดี</li> <li>3. มีดินมะขามที่น่าสนใจ เนื่องจากการปรับตัวของต้นไม้ที่โน้มกิ่งไปสู่ภายนอกถ้ำ</li> <li>4. ทางขึ้นถ้ำมีความท้าทายในการออกกำลังกาย</li> <li>5. มีหน้าผาสูงชันเหมาะแก่การชมวิว</li> <li>6. ภายในถ้ำมีแสงสว่างและอากาศพอเพียง</li> </ol> |

ตารางที่ ค2 จุดด้อยของถ้ำน้ำรินและถ้ำนางจันทร์

| ถ้ำน้ำริน                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | ถ้ำนางจันทร์                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ol style="list-style-type: none"> <li>1. ที่ตั้งของถ้ำอยู่ใกล้ชุมชนมากเกินไป</li> <li>2. การเดินลงถ้ำจากปากทางมีอันตรายในฤดูฝน</li> <li>3. การเดินทางภายในถ้ำไม่สะดวก คับแคบ และอากาศค่อนข้างน้อย</li> <li>4. ภายในถ้ำไม่มีสิ่งดึงดูดใจ อีกทั้งลักษณะทางธรณีวิทยามีการเปลี่ยนแปลงจากการทรุดตัวของดินภายในถ้ำตลอดเวลา ซึ่งอาจเป็นอันตราย</li> <li>5. หากมีการท่องเที่ยวภายในถ้ำจะมีความยุ่งยาก เพราะต้องใช้อุปกรณ์จำนวนมาก</li> </ol> | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. ถ้ำอยู่ติดถนนเกินไป ทำให้ง่ายต่อการบุกรุกทำลาย ขาดแก่การดูแลรักษา</li> <li>2. เส้นทางขึ้นถ้ำอาจเกิดอันตรายในฤดูฝน</li> <li>3. ถ้ำตื้น ไม่สวย โดยเฉพาะไม่มีหินงอกหินย้อย อีกทั้งโบราณวัตถุถูกทำลาย และมีการขีดเขียนตามผนังถ้ำ</li> <li>4. หลักฐานทางโบราณคดีอย่างเดียวอาจไม่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้</li> <li>5. ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้</li> </ol> |

ตารางที่ ค3 สภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการจัดการของถ้ำน้ำรินและถ้ำนางจันทร์

| ถ้ำน้ำริน                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | ถ้ำนางจันทร์                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ol style="list-style-type: none"> <li>1. สภาพแวดล้อมโดยเฉพาะป่าไม้ ยังมีความสมบูรณ์</li> <li>2. มีชุมชนอยู่ใกล้ เหมาะแก่การท่องเที่ยวและดูแลรักษา</li> <li>3. วิถีชาวบ้านเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม</li> <li>4. ที่ดินใกล้ถ้ำเหมาะสำหรับการเพาะปลูก</li> <li>5. ความยากลำบากในการเข้าถ้ำ ทำให้ถ้ำยังคงความสมบูรณ์อยู่ได้</li> <li>6. ความเชื่อของชาวบ้านเกี่ยวกับการนับถือผีทำให้ไม่มีการทำลายถ้ำ</li> </ol> | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. ภูมิประเทศสวยงามและสภาพแวดล้อมสมบูรณ์</li> <li>2. มีดินกระเจียวระหว่างทางเดินขึ้นถ้ำ</li> <li>3. มีป้ายบอกชื่อถ้ำอย่างชัดเจน</li> <li>4. ถ้ำนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศบ้างแล้ว</li> <li>5. หน่วยงานราชการป่าไม้และหน่วยงานชุมชนต่างๆ สามารถเข้าช่วยเหลือได้</li> </ol> |

ตารางที่ ๓4 สภาพแวดล้อมที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการของถ้ำน้ำรินและถ้ำนางจันทร์

| ถ้ำน้ำริน                                                                      | ถ้ำนางจันทร์                         |
|--------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------|
| 1. การใช้สารเคมีทางการเกษตรส่งผลกระทบต่อน้ำที่ผ่านถ้ำ                          | 1. ขาดที่จอดรถที่เหมาะสม             |
| 2. ขาดการจัดการด้านความสะอาด                                                   | 2. ขาดการจัดการด้านความสะอาด         |
| 3. มีความขัดแย้งของการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวบ้านในเชิงธุรกิจและการอนุรักษ์ถ้ำ | 3. ขาดผู้นำเที่ยวที่มีความรู้ในชุมชน |

นอกจากการแสดงความเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับโจทย์ข้างต้นแล้ว ผู้เข้าร่วมประชุมบางท่านยังมีข้อเสนอแนะในการจัดการถ้ำทั้งสองเพิ่มเติมอีก คือ 1) อยากให้มีหลายหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลหลายฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ 2) ควรนำที่ดินบริเวณรอบตัวถ้ำกลับมาเป็นของรัฐ โดยวิธีเวนคืน 3) ส่งเสริมให้เกิดผู้นำชุมชนเพื่อให้เกิดการรักษาทรัพยากรถ้ำ 4) มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบเกษตรเชิงนิเวศควบคู่กับการท่องเที่ยวเดิมที่มีอยู่แล้ว 5) ควรมีการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวภายในถ้ำที่เหมาะสม และปรับปรุงเส้นทางเข้าถ้ำ โดยเฉพาะทำจุดพักระหว่างทางขึ้นถ้ำที่มีความยาวและชัน และ 6) ส่งเสริมการให้ความรู้แก่ประชาชนมิให้ทำลายโลงไม้

ในเวลา 19.00 น. ผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่านร่วมชมการบรรยายประกอบการฉายภาพสไลด์ของถ้ำต่างๆ ในลุ่มน้ำนางและลุ่มน้ำของ โดยนายชัยพร ศิริพรไพบูลย์ และนายจอน สปีส์ ได้เป็นวิทยากรในการบรรยายเกี่ยวกับการเกิดของถ้ำ หินงอก หินย้อย และหลุมยุบ การจัดการถ้ำทั้งที่เหมาะสมและที่ผิดวิธี วิธีการเตรียมตัวสำรวจถ้ำ และสภาพการเปลี่ยนแปลงของถ้ำในแง่มุมต่างๆ ซึ่งการบรรยายเพื่อให้ความรู้เบื้องต้นในช่วงนี้ ได้รับความสนใจจากผู้เข้าร่วมประชุมเป็นอย่างดี

#### การระดมความคิดในวันที่ 14 มิถุนายน 2544

เวลา 8.00 น. ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดได้รวมตัวโดยพร้อมเพรียงกันอีกครั้ง โดยทางคณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลสรุปจากการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสำรวจถ้ำน้ำรินและถ้ำนางจันทร์ของทุกกลุ่มต่อที่ประชุม จากนั้นในเวลา 8.30 น. คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีสมาชิกที่คละกัน อีกทั้งแต่ละกลุ่มจะมีโจทย์เฉพาะสำหรับการระดมความคิดในการจัดการถ้ำที่มีลักษณะแตกต่างกันไป คือ

- กลุ่มที่ 1 หมู่บ้าน 1 แห่งจัดการถ้ำ 1 ถ้ำ
- กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านหลายแห่ง จัดการถ้ำ 1 ถ้ำ
- กลุ่มที่ 3 หมู่บ้าน 1 แห่ง จัดการถ้ำหลายถ้ำ

ทั้งนี้แต่ละกลุ่มจะต้องหาคำตอบให้กับโจทย์ที่กำหนดไว้ คือ 1) การใช้ประโยชน์จากถ้ำจะอย่างไร 2) ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการถ้ำคือใคร และ 3) วิธีการจัดการถ้ำเป็นอย่างไร โดยกลุ่มต่างๆ อาจยกตัวอย่างถ้ำแห่งใดก็ได้ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งผลของการระดมความคิดจากกลุ่มย่อยทั้งสามกลุ่มสามารถเสนอได้ดังนี้

## 1. หมู่บ้าน 1 แห่งจัดการถ้ำ 1 ถ้ำ

จากการระดมความคิดในช่วงนี้พบว่า สมาชิกของกลุ่มที่ 1 ได้ยก “ถ้ำน้ำริน” เป็นกรณีตัวอย่าง และได้แสดงความคิดเห็น ใน เรื่องของการใช้ประโยชน์จากถ้ำ คือ ถ้ำน้ำรินเป็นถ้ำที่เป็นแหล่งความรู้ทางธรณีวิทยาที่น่าสนใจ และยังสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบผจญภัยในอีกด้วย ส่วนในเรื่องของ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรถ้ำ ผู้เข้าร่วมประชุมมีความเห็นตรงกันว่า บุคคลที่มีส่วนในการจัดการสามารถแบ่งตามหน้าที่ได้ ดังนี้ คือ

- หน่วยงานทางอำเภอ ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และตัวแทนชาวบ้านของหมู่บ้าน ควรมีหน้าที่ด้านการจัดการ
- ผู้นำทางศาสนา หรือทางจิตวิญญาณของหมู่บ้าน มีหน้าที่ประสานงานกับชาวบ้าน
- ครู หรือฝ่ายการศึกษา ควรเป็นผู้ให้ความรู้ด้านการศึกษา จัดทำสื่อการสอนให้ความรู้กับนักเรียนและคนในชุมชน
- ผู้ประกอบการธุรกิจ ควรมีหน้าที่ประสานงานด้านการท่องเที่ยว และหาลูกค้า
- อาสาสมัครสาธารณสุข มีหน้าที่ดูแลสุขภาพ และรักษาพยาบาลนักท่องเที่ยว
- นักวิชาการ มีหน้าที่ให้ความรู้อบรมผู้นำเที่ยว
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและป่าไม้อำเภอ ควรจะประสานงานด้านการท่องเที่ยวด้วย

โดยผู้ที่รับผิดชอบในหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น ควรรวมตัวกันเป็น “คณะกรรมการถ้ำประจำหมู่บ้าน” เพื่อดูแลสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกถ้ำ โดยเฉพาะการดูแลเรื่องความสะอาด ความปลอดภัย ความสะดวกในการเดินทางภายในและภายนอกถ้ำ อีกทั้งยังต้องจัดคิวการท่องเที่ยว และดูแลนักท่องเที่ยวเมื่อเกิดอุบัติเหตุในการเที่ยวถ้ำ นอกจากนี้ สมาชิกกลุ่มยังเสนอแนะให้มี “คณะกรรมการระดับอำเภอปางมะผ้า” ซึ่งถือว่าเป็น คณะกรรมการใหญ่ในการเสนอนโยบายต่างๆ ที่สนับสนุนการจัดการถ้ำในระดับชุมชนต่างๆ ตลอดจนกำหนดกฎระเบียบ (บทลงโทษ) ในการจัดทำแผนแม่บทและบริหารทรัพยากรถ้ำ การจัดสรรผลประโยชน์ รวมทั้งการติดตามประเมินผล เช่น การตรวจวัดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของถ้ำ และการหาข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าถ้ำ และช่วงเวลาที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยวเพื่อให้ถ้ำฟื้นตัวได้ เป็นต้น

## 2. หมู่บ้านหลายแห่งจัดการถ้ำ 1 ถ้ำ

สมาชิกในกลุ่มที่ 2 ได้ใช้ “ถ้ำแม่ละนา” เป็นกรณีสมมติในการแสดงความคิดเห็นใน เรื่องของการใช้ประโยชน์จากถ้ำ คือ ถ้ำแม่ละนา ซึ่งเป็นถ้ำที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยวแบบผจญภัย และสามารถเป็นแหล่งศึกษาด้านธรณีวิทยา ชีววิทยา และอุทกวิทยา ได้ ส่วนในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรถ้ำ ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นว่า ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรถ้ำนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 1) ส่วนของชุมชน มาจากบ้านแม่ละนา บ้านจะโป๊ะ บ้านบ่อไครี 2) ในส่วนราชการ มาจากตัวแทนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรธรณี องค์การบริหารส่วนตำบล ทหาร และหน่วยงานวิชาการ

และ 3) ภาครัฐกิจ คือ ผู้ประกอบการนำเที่ยว ร้านอาหาร และที่พัก และใน เรื่องของการจัดการทรัพยากรถ้า ผู้เข้าร่วมประชุม เห็นว่า ควรมีการเตรียมชุมชน เช่น

- นักวิชาการ ทำการฝึกอบรมด้านความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับถ้าให้กับคนในชุมชน
- กรมป่าไม้ อบรมผู้นำเที่ยวและองค์การบริหารส่วนตำบล ในเรื่องการทำสื่อความหมาย และการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมในท้องถิ่น
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และองค์การบริหารส่วนตำบล ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์
- ผู้ประกอบการธุรกิจ สนับสนุนให้มีการประชุมนิเทศก่อนเข้าชมถ้า การจัดทำเอกสารแนะนำการท่องเที่ยว และการให้บริการอื่นๆ เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเพื่อชมนิทรรศการ
- คนท้องถิ่น ทำหน้าที่ เป็นผู้นำเที่ยว ทำการสำรวจจัดทำผังถ้า ทำแนวป้องกันจุดบอบบางและอันตราย และมีบริการให้เช่าอุปกรณ์การเข้าถ้า

อย่างไรก็ดี ในส่วนค่าใช้จ่ายต่างๆ นั้น ผู้เข้าร่วมประชุมเสนอว่า ควรมีการกำหนดค่าธรรมเนียมเข้าถ้า ค่าเช่าอุปกรณ์ รวมถึงการกำหนดกฎระเบียบในการนำเที่ยวและบทกำหนดโทษ กำหนดระยะเวลาท่องเที่ยว และการใช้ประโยชน์พื้นที่นอกถ้าตาม โดยมีการจัดเวทีร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานราชการของกรมป่าไม้ เพื่อตกลงเรื่องผลประโยชน์ต่างๆ เช่น การเก็บค่าธรรมเนียม ค่าคนนำเที่ยวถ้าและหมู่บ้าน และร้านอาหาร เป็นต้น

### 3. หมู่บ้าน 1 แห่ง จัดการถ้าหลายถ้า

สมาชิกในกลุ่มที่ 3 ได้ใช้ถ้าเมืองแพมเป็นกรณีตัวอย่าง สำหรับแสดงความคิดเห็นเรื่อง การใช้ประโยชน์จากถ้า ได้เน้นความสำคัญด้านการท่องเที่ยว โดยสมาชิกกลุ่มได้เสนอผู้ที่เข้ามารับผิดชอบในหน้าที่การจัดการต่างๆ คือ

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สามารถดึงความพร้อมและความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้เป็นตัวดึงดูดการท่องเที่ยวได้ โดยทำการสนับสนุนงบประมาณการประชาสัมพันธ์ และการจัดอบรมสัมมนาให้กับผู้ประกอบการและผู้นำท้องถิ่น ทั้งนี้ให้ระมัดระวังผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อชุมชนด้วยว่า นักท่องเที่ยวหรือบุคคลภายนอกอาจนำสิ่งแปลกปลอม ได้แก่ ยาเสพติด โสเภณี ขยะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ผู้ประกอบการนำเที่ยวหรือบริษัททัวร์ สามารถส่งเสริมรายได้ให้แก่ชาวบ้านในทางอื่นควบคู่กันไปด้วย ได้แก่ การขายสินค้าหัตถกรรม การล่องแพ ขี่ช้าง และการเดินป่า เป็นต้น
- กรมการพัฒนาชุมชน ช่วยพัฒนาอาชีพเสริมให้แก่ชาวบ้าน
- องค์การพัฒนาเอกชน ช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนด้วยตนเอง โดยการจัดอบรมความรู้ถึงศักยภาพของตัวชุมชนเอง ซึ่งสามารถตั้งกติกาของชุมชนได้

ใน เรื่องของวิธีการจัดการทรัพยากรถ้า ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นว่า กลุ่มบุคคลต่างๆ ที่จะเข้าร่วมจัดการพัฒนาถ้าควรเริ่มดำเนินการจัดการใน 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) รวบรวมเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ

ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยว แหล่งโบราณคดี และวัฒนธรรมชุมชน 2) สร้างกระบวนการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ในข้อแรกโดยมีผู้ถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอดที่ชัดเจน 3) บริหารจัดการทางกายภาพของตัวทรัพยากร เช่น การจัดเส้นทางเดินเท้า และทำป้ายความรู้ต่างๆ เป็นต้น และการบริหารทางการเงิน โดยเฉพาะการตกลงเรื่องผลประโยชน์ของฝ่ายต่างๆ ให้ลงตัว และ 4) ประเมินติดตามผลโครงการวิจัยและโครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ พร้อมกับทำการติดตามการเปลี่ยนแปลงของตัวชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่างๆ

หลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุมที่เข้าร่วมประชุมแล้วนั้น คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ ได้กล่าวแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดประชุมในครั้งนี้ว่าเป็นการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการได้เป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง เนื่องจากมีผู้ที่ให้ความสนใจในเรื่องของการจัดการทรัพยากรป่า ซึ่งเป็นทรัพยากรอันมีค่าอีกอย่างหนึ่งของประเทศ และได้กล่าวสรุปถึงกระบวนการและบทบาทของผู้ที่มีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรป่า รวมทั้งกล่าวถึงความเป็นไปได้สำหรับโครงการในอนาคตในเรื่องของการจัดการทรัพยากรป่าด้วย

ในช่วงสุดท้ายของการประชุม คุณสมศักดิ์ เกียรติปา ในฐานะหัวหน้าสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าถ้ำลอด ได้กล่าวแสดงความยินดีต่อผลสำเร็จในการประชุมด้วยดีในครั้งนี้ พร้อมกับกล่าวปิดการประชุมอย่างเป็นทางการ

**กำหนดการ**  
**การประชุมเชิงปฏิบัติการ**  
**เรื่อง “การจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำล่างและลุ่มน้ำของ**  
**จังหวัดแม่ฮ่องสอน”**  
**13-14 มิถุนายน 2544**

วันที่ 13 มิถุนายน 2544

|                |                                                                                    |
|----------------|------------------------------------------------------------------------------------|
| 7.30 น.        | รถตู้ 2 คัน ออกเดินทางจาก อ.เมือง แม่ฮ่องสอน มาถ้ำลอด                              |
| 9.00 น.        | ลงทะเบียน/รับประทานอาหารว่าง                                                       |
| 9.30 น.        | เปิดงาน – บรรยายสรุปความรู้และชี้แจงเป้าหมายการจัดประชุม                           |
| 10.00 น.       | กลุ่มที่ 1 ออกเดินทางไปที่น้ำริน                                                   |
|                | กลุ่มที่ 2 ออกเดินทางไปที่ลำปางจันทร์                                              |
| 12.30-13.00 น. | ทั้ง 2 กลุ่ม ชมหมู่บ้านน้ำรินและรับประทานอาหารกลางวัน                              |
| 13.05 น.       | กลุ่มที่ 1 ออกเดินทางไปที่ลำปางจันทร์                                              |
|                | กลุ่มที่ 2 ออกเดินทางไปที่น้ำริน                                                   |
| 15.00 น.       | เดินทางกลับสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าถ้ำลอด<br>และรับประทานอาหารว่าง |
| 15.30 น.       | สรุปข้อมูล และประชุมกลุ่มย่อย                                                      |
| 18.00 น.       | รับประทานอาหารเย็น                                                                 |
| 19.00 น.       | บรรยายประกอบสไลด์                                                                  |

วันที่ 14 มิถุนายน 2544

|          |                                                     |
|----------|-----------------------------------------------------|
| 7.30 น.  | รับประทานอาหารเช้า                                  |
| 8.00 น.  | นำเสนอผลสรุปการแสดงความคิดเห็น                      |
| 8.30 น.  | แบ่งกลุ่มเพื่อประชุมกลุ่มย่อยและร่วมระดมความคิดเห็น |
| 10.00 น. | รับประทานอาหารว่าง                                  |
| 10.30 น. | สรุปผลการประชุมกลุ่มย่อย                            |
| 11.00 น. | กล่าวสรุปผลการประชุม โดย คุณทรงพล เจตนาวณิชย์       |
| 12.00 น. | ปิดการประชุม                                        |
| 12.30 น. | รับประทานอาหารกลางวัน                               |

**รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมฯ**  
**ระหว่างวันที่ 13-14 มิถุนายน 2544**

**กลุ่มนักวิชาการ**

1. นายไพฑูรย์ เล็กสวัสดิ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. นายสุรพงษ์ เลิศทัศนีย์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3. ดร.สุภาพร นาคบัลลังก์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
4. นายอารยะ ภูสาหัตถ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5. ดร.รัศมี ชูทรงเดช มหาวิทยาลัยศิลปากร
6. นายชัยพร ศิริพรไพบูลย์ กองพัฒนาบ่อบาดาล กรมโยธาธิการ
7. นายทรงพล เจตนาวณิชย์ ผู้แทนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
8. นส.อรุณี เวียงแสง ผู้แทนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ภาคเหนือ
9. นายจอน สปีส์ นักวิจัยอิสระ

**กลุ่มข้าราชการ**

1. พลตรีสมหมาย วงษ์มาก ค่ายโสธบบัณฑิตย์ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน
2. นายสมศักดิ์ เลาะเป่า หัวหน้าสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าถ้ำลอด
3. นายอมรพันธุ์ นิมานันท์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย
4. นายศิริพันธ์ ชำนาญกิจ หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย
5. นายประยูร รัตนเสรี นายอำเภอปางมะผ้า
6. ผู้แทนศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน

**กลุ่มกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านและอบต.**

1. นายจะลา กุลอากรณ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านผาเผือก
2. นายสมจิตร ศิริชัยขุ่ม ปลัด อบต. ถ้ำลอด
3. ผู้แทนกำนัน ตำบลถ้ำลอด

**กลุ่มชุมชน**

1. นายพิบูลย์ สุวงษ์ บ้านน้ำริน
2. นายชำนาญ ไพรเกตุศิริ บ้านป่อไค้
3. นายยะฟู สำเภาโอฟาร บ้านจะโป๊ะ
4. นายสุทัศน์ เดชทรงชัย บ้านแม่ละนา
5. นายจำรูญ วงศ์จันทร์ บ้านแม่ละนา
6. นายนพพล กัมปนาทศิริกุล บ้านผาเผือก

### กลุ่มครูและสาธารณสุข

1. นส.วาสนา ยาวิชัย โรงเรียนปางมะผ้าพิทยาสรรพ์
2. นส.นิลาวัลย์ งามจำ โรงเรียนบ้านน้ำริน

### กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน

1. นายบุญยืน คงเพชรศักดิ์ โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม จ.แม่ฮ่องสอน
2. นายวสันต์ บรรเลง โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม จ.แม่ฮ่องสอน
3. นส.สมนมาลย์ สีหะ โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม จ.แม่ฮ่องสอน
4. นส.สุภาวดี มีสิทธิ์ โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม จ.แม่ฮ่องสอน
5. นส.ศศิ ไกรเทพ โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม จ.แม่ฮ่องสอน
6. นายสุทิพย์ เทพรัดน์ เครือข่ายชาวเขาอำเภอปางมะผ้า
7. นายชาติชาย รัตนศิริ เครือข่ายชาวเขาอำเภอปางมะผ้า

### กลุ่มผู้ประกอบการ

1. นายนิติ ศิริวัฒน์ โรตการ์เด็นท์ทัวร์
2. นายสาโรจ แสงทอง นี้อศสตาร์ทัวร์
3. นายสิทธิชัย ไพบูลย์ ตัวแทนสมาคมธุรกิจนำเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน
4. นายวสันต์
5. ตัวแทนสมาคมธุรกิจนำเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน
6. ตัวแทนสมาคมธุรกิจนำเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน
7. ตัวแทนสมาคมธุรกิจนำเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน

### คณะผู้จัดการประชุมฯ

- |                             |                                            |
|-----------------------------|--------------------------------------------|
| ผศ.ดร.สิทธิพงษ์ คิลกวนิช    | คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ ม.มหิดล    |
| ผศ.เกษม กุลประคิษฐ์         | คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ ม.มหิดล    |
| นายกฤษฎ์ เจริญทอง           | เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว จ.เชียงใหม่ |
| นายสุรศักดิ์ สุตะปัญญา      | ผู้ช่วยนักวิจัย                            |
| นส.บุษรา คำคุณ              | ผู้ช่วยนักวิจัย                            |
| นส.เบญจวรรณ พรราวศรี        | ผู้ช่วยนักวิจัย                            |
| นส.รมณีย์ ทองคารา           | ผู้ช่วยนักวิจัย                            |
| นส.สุพัตรา แสนพันธ์         | ผู้ช่วยนักวิจัย                            |
| นส.พนิดา พรพิพัฒน์          | ผู้ช่วยนักวิจัย                            |
| นส.คณินจิ จิระเพิ่มพูน      | ผู้ช่วยนักวิจัย                            |
| นส.ศรีสุดา คล้ายคล่องจิตร   | ผู้ช่วยนักวิจัย                            |
| นายวิจิต โชค วิฑูรชวลิตวงษ์ | ผู้ช่วยนักวิจัย                            |
| นายสายันต์ รมัญญาคม         | ผู้ช่วยนักวิจัย                            |

|                         |                 |
|-------------------------|-----------------|
| นายมานะ แก้ววงษ์วาน     | ผู้ช่วยนักวิจัย |
| นายเชคศักดิ์ ตริยภักดิ์ | ผู้ช่วยนักวิจัย |
| นส.นัทธมน ภูริพัฒน์พงศ์ | ผู้ช่วยนักวิจัย |

### ภาคผนวก ง

รายชื่อผู้ที่สนใจเป็นนักวิจัยท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรถ้ำ  
บ้านถ้ำลอดและบ้านเมืองแพม

รายชื่อผู้ที่สนใจจะเป็นนักวิจัยท้องถิ่นของชุมชนบ้านถ้ำลอด ในการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล

1. นายมานะ แก้ววงษ์วาน (ลูกบ้าน และเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าถ้ำลอด)
2. นางสุภาภรณ์ สุภายอง (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านถ้ำลอด)
3. นายยอดชาย อภินันท์พิทยกุล (ลูกบ้าน)
4. นางมาลี เค็ดโลก (ลูกบ้าน)
5. นายหล้า วราฤทธิ์วุฒิกุล (ลูกบ้าน และสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว)
6. นายบุญรัตน์ เค็ดโลก (ลูกบ้าน)
7. นางนภา สุวรรณอล้าม (เลขาฝ่ายประชาสัมพันธ์บ้านถ้ำลอด และสมาชิกกลุ่มตะเกียง)
8. นางละไม แสงน้อย (ลูกบ้าน)
9. นายปิ่น คล้ายแก้ว (ลูกบ้าน)
10. นายวิฑูรย์ อภินันท์พิทยกุล (ลูกบ้าน)
11. นายอุทัย วิจัยพัฒนา (ลูกบ้าน และสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว)
12. นายจำลอง ไสภาวรการ (ลูกบ้าน และสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว)
13. นายชนัดชัย ไสภาวรการ (ลูกบ้าน และสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว)
14. นายอุทัย โรจน์เกษตรสิน (ลูกบ้าน และสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว)
15. นางศรีนวล สมชายชาติ (ลูกบ้าน และสมาชิกกลุ่มตะเกียง)

รายนามนักวิจัยท้องถิ่นที่ได้รับการคัดเลือกของชุมชนบ้านถ้ำลอด

1. นายมานะ แก้ววงษ์วาน (ลูกบ้าน และเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าถ้ำลอด)
2. นางสุภาภรณ์ สุภายอง (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านถ้ำลอด)
3. นายยอดชาย อภินันท์พิทยกุล (ลูกบ้าน)
4. นายหล้า วราฤทธิ์วุฒิกุล (ลูกบ้าน และสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว)
5. นางนภา สุวรรณอล้าม (เลขาฝ่ายประชาสัมพันธ์บ้านถ้ำลอด และสมาชิกกลุ่มตะเกียง)
6. นายปิ่น คล้ายแก้ว (ลูกบ้าน)
7. นายอุทัย วิจัยพัฒนา (ลูกบ้าน และสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว)
8. นายจำลอง ไสภาวรการ (ลูกบ้าน และสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว)
9. นายชนัดชัย ไสภาวรการ (ลูกบ้าน และสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว)
10. นายอุทัย โรจน์เกษตรสิน (ลูกบ้าน และสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว)
11. นางศรีนวล สมชายชาติ (ลูกบ้าน และสมาชิกกลุ่มตะเกียง)

### รายชื่อผู้สนใจจะเป็นนักวิจัยท้องถิ่นของชุมชนบ้านเมืองแพม

1. นายถวิล สุขเกษม (อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านเมืองแพม)
2. นางปิติจิต ยี่สุนเทศ (ครู โรงเรียนบ้านเมืองแพม)
3. นางรัตนา ศรีสวัสดิ์ (ครู โรงเรียนบ้านเมืองแพม)
4. นส.ครุณี ค้างอินทร์ (ครู โรงเรียนบ้านเมืองแพม)
5. นายสุพรรณ พิทักษ์พนาสิทธ์ (ประธาน อบต. ตำบลถ้ำลอด)
6. นายสะอาด พิทักษ์พนาสิทธ์ (ลูกบ้าน)
7. นายเจพอ รัตนอารยธรรม (ลูกบ้าน)
8. นายกำเคอ วงศ์กะเหรี่ยง (ลูกบ้าน)
9. นายณรงค์ ผกาดวงมลาย (ลูกบ้าน)
10. นายวสันต์ บุญสุภสิทธ์ (ลูกบ้าน)
11. นายประเสริฐ ไพรประสิทธิผล (ลูกบ้าน)
12. นายสนเท่ห์ ศิริศรีเพชร (ลูกบ้าน)
13. นายสุเทพ หมั่นถือสีล (ลูกบ้าน)
14. นายอุทิศ แคนทวีฤทธิ์ (ลูกบ้าน)
15. นางมีพอ วงศ์กะเหรี่ยง (ลูกบ้าน)
16. นางสุดารัตน์ ไพรเครือพันธ์ (ลูกบ้าน)
17. นายสมเพชร รัตนอารยธรรม (ผู้ใหญ่วัยบ้านเมืองแพม)
18. นายสะวิน พนากรียวไกร (ลูกบ้าน)
19. นางสุมาต รัตนอารยธรรม (ลูกบ้าน)
20. นายสมจิตร พุนทรัพย์พิทยา (ผู้ช่วยผู้ใหญ่วัยบ้านเมืองแพม)
21. นายเอกชัย ไพรสิทธิฤทธิ์ (สมาชิก อบต. ตำบลถ้ำลอด)
22. นายพิพัฒน์ รัตนอารยธรรม (ลูกบ้าน)

### รายชื่อนักวิจัยท้องถิ่นที่ได้รับการคัดเลือกของชุมชนบ้านเมืองแพม

1. นายถวิล สุขเกษม (อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านเมืองแพม)
2. นางปิติจิต ยี่สุนเทศ (ครู โรงเรียนบ้านเมืองแพม)
3. นางรัตนา ศรีสวัสดิ์ (ครู โรงเรียนบ้านเมืองแพม)
4. นส.ครุณี ค้างอินทร์ (ครู โรงเรียนบ้านเมืองแพม)
5. นายสุพรรณ พิทักษ์พนาสิทธ์ (ประธาน อบต. ตำบลถ้ำลอด)
6. นายสะอาด พิทักษ์พนาสิทธ์ (ลูกบ้าน)
7. นายวสันต์ บุญสุภสิทธ์ (ลูกบ้าน)
8. นายสุเทพ หมั่นถือสีล (ลูกบ้าน)

9. นายอุทิศ แคนทวีฤทธิ์ (ลูกบ้าน)
10. นางมีพอ วงศ์กะเหรี่ยง (ลูกบ้าน)
11. นายสมเพชร รัตนอารยธรรม (ผู้ใหญ่บ้านเมืองแพม)
12. นายสะวิน พนาเกรียวไกร (ลูกบ้าน)
13. นายสมจิตร พูนทรัพย์พิทยา (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเมืองแพม)
14. นายเอกชัย ไพรสิทธิฤทธิ์ (สมาชิก อบต. ตำบลน้ำลอด)
15. นายพิพัฒน์ รัตนอารยธรรม (ลูกบ้าน)